

Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 15, Eylül/September 2025, ss. 939-960.

Geliş Tarihi–Received Date: 28.06.2025 Kabul Tarihi–Accepted Date: 20.08.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN

AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1729336>

 ADİL ADNAN ÖZTÜRK*

ÖZ

Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, günümüzde Gürcistan sınırları içerisinde yer alan bir bölgedir. Tarihsel süreçte bölgede Hunlar, Hazarlar, Kıpçaklar ve Osmanlılar farklı dönemlerde egemenlik kurmuşlardır. Ahıska Türkleri, kendilerini “Ahıska Türkleri” veya “Mesket Türkleri” olarak tanımlamışlardır. Ahıska Türkleri, tarihsel süreç içerisinde çok sayıda sürgün ve zorlukla karşılaşmış bir topluluktur. 1944 ve 1989 yıllarında yaşadıkları büyük göçler sonrasında Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu çalışma, Aydın'ın İncirliova ilçesine yerleşen Ahıska Türklerinin göç hikâyesini, uyum süreçlerini ve yaşam deneyimlerini ele almaktadır. Ahıska Türkleri, Stalin rejimi tarafından Almanlarla iş birliği yapabilecekleri gerekçesiyle sürgün edilmişlerdir. Alınan kararla 14 Kasım 1944'te yaklaşık 91.095 kişi Orta Asya'ya sürülmüş, hayvan vagonlarında insanlık dışı şartlarda taşınmışlar; yolculuk esnasında 17.000 kişi hayatını kaybetmiştir. 12 yıl baskı yönetimi altında yönetilmiş; Azerbaycan, Özbekistan ve Kırgızistan'a sürülenler büyük zorluklar yaşamışlardır. Özbekistan'a göç eden Ahıska Türkleri, kısa zamanda eğitim seviyelerinin iyi, dayanışma kültürlerinin de gelişmiş olması nedeniyle ekonomik ve sosyal alanda gelişmişlerdir. Özbekler'in bu durumu kıskanmasından yararlanan KGB ajanları Özbekleri kıskırtmıştır. Fergana'da bir pazar yerinde başlayan ufak bir olay giderek yayılarak ve Türklere yönelik şiddet olaylarına dönüşmüş; binlerce Ahıska Türkü göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'ye göç edenlerin yerleştikleri yerlerden birisi de Aydın İncirliova olmuştur. Ahıska Türkleri, ilk defa 1994'te İncirliova'ya gelip yerleşmeye başlamışlardır. Zamanla göç oranı artmış ve yaklaşık olarak 150 aile (550-650 kişi) İncirliova'nın Sandıklı, Cumhuriyet ve Gerenkova mahallelerine yerleşmişlerdir. Yerleşmede akrabalarının ve tanıdıklarının bulunduğu mahalleleri tercih etmişlerdir. Ahıska Türkleri, ilk geldikleri yıllarda kimlik alamama, mesleklerini yapamama, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanamama gibi zorluklar yaşamışlardır. Ahıska Türkleri, yerli halka karşı başlangıçta çekingen davranmış, zamanla onlarla kaynaşmış ve yerli halk tarafından çalışkanlıkları ve dürüstlükleri ile takdir toplamışlardır. Onlar, Türk kimlikleri ve dillerini korumuş, eğitim seviyesi iyi ve birkaç dil bilen geleneklerine bağlı bir topluluk olarak kalmıştır. Sonuç olarak, Ahıska Türkleri İncirliova'da kendilerine yeni bir hayat kurmuşlar ve Türkiye'yi gerçek vatanları olarak benimsemişlerdir. Zorlu geçmişlerine rağmen Türkiye'ye uyum sağlama ve var olma mücadelelerini sürdürmüşlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska, Ahıska Türkleri, Göç, Sürgün, Fergana, İncirliova, Aydın.

THE CRY OF THE VOICELESS: THE CASE OF AHISKA TURKS WHO SETTLED IN INCIRLIOVA DISTRICT OF AYDIN PROVINCE

ABSTRACT

Meskheta is a region located in northeastern Türkiye, located within the borders of present-day Georgia. Historically, the Huns, Khazars, Kipchaks and Ottomans established sovereignty in the region in different periods. The Ahıska Turks refer to themselves as “Ahıska Turks” or “Meskheta Turks”. The Ahıska Turks are a community that has faced many exiles and hardships in the historical process. After experiencing major migrations in 1944 and 1989, some settled in various regions of Türkiye. This study examines the migration story, adaptation

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, E-Posta: aozturk@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3457-2229.

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

processes, and life experiences of the Ahıska Turks who settled in the İncirlioğa district of Aydın. The Ahıska Turks were exiled by the Stalin regime because they might cooperate with the Germans. Following this decision, on May 14, 1944, approximately 91,095 people were deported to Central Asia, transported in animal wagons under inhumane conditions; about 17,000 people lost their lives during the journey. They were governed under oppressive rule for 12 years; those deported to Azerbaijan, Uzbekistan, and Kyrgyzstan endured great hardship. Ahıska Turks who migrated to Uzbekistan quickly developed economically and socially due to their high level of education and a developed culture of solidarity. KGB agents, taking advantage of the Uzbeks' jealousy, provoked the Uzbeks. A minor incident that began in a marketplace in Ferghana escalated into violence against Turks, forcing thousands of Ahıska Turks to flee. One of the places where migrants settled in Türkiye was Aydın, specifically in İncirlioğa. Ahıska Turks first arrived and began settling in İncirlioğa in 1994. Over time, the migration rate increased, and approximately 150 families (550-650 people) settled in the Sandıklı, Cumhuriyet, and Gerenkova neighbourhoods of İncirlioğa. They preferred to settle in communities where their relatives and acquaintances were located. In their early years, Ahıska Turks faced difficulties such as being unable to obtain identification documents, practicing their professions, and accessing healthcare and education services. Initially reserved towards the local population, Ahıska Turks gradually integrated with them and were admired by them for their diligence and honesty. They preserved their Turkish identity and language, remaining a well-educated, multilingual community committed to their traditions. As a result, Ahıska Turks have built a new life for themselves in İncirlioğa and have embraced Türkiye as their true homeland. Despite their difficult past, they have continued their struggle for adaptation and existence.

Keywords: Ahıska, Meskhetian Turks, Migration, Exile, Fergana, İncirlioğa.

GİRİŞ

Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, günümüzde Gürcistan sınırları içerisinde yer almaktadır. Türkiye sınırına uzaklığı 15 km'dir. Burası, Gürcistan'ın Meskheti/Mesketya diye anılan bölgesinde yer almaktadır.¹ Ahıska'nın Ardahan,² Posof ve Çıldır ile ortak sınırı bulunmaktadır.³ Dede Korkut eserinde "Ak-Sıka" (Akkale) diye geçen Ahıska kelimesi, Ahıska ve çevresinde yaşamış olan kavimler tarafından "Ak-Sıka", "Akhır-Kıska" ve "Akıska" olarak ifade edilmiştir.⁴ Ahıska Türkleri 1944'e kadar kendilerini tanımlarken Kafkas Türkleri ifadesini, 1980'den sonra ise "Ahıska Türkleri" tanımını yaygın olarak kullanmışlardır.⁵ Yaşadıkları coğrafya nedeniyle Mesket Türkleri olarak da tanımlanmaktadır. Ancak bu etnik bir terim değildir.⁶ Ahıska Türkleri, başta Ahıska olmak üzere çevresinde yaşayan Müslüman Türk topluluğunu ifade etmektedir. Ahıska bölgesinde Türklerin tarihi, milattan önce İskender'in ordularıyla Kafkasya'yı fethetmek için geldiği tarihe kadar uzanmaktadır.⁷

Makedonyalı İskender bölgeyi fethetmek için geldiğinde burada Ahıska Türklerinin atası olarak kabul edilen, Bun-Türkler ve Kıpçaklar bulunuyordu.⁸ Ahıska ve çevresinde daha sonraki yıllarda Hunlar, Hazarlar ve Kıpçaklar yaşamışlardır. 1068'de Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın seferi sonrası kısa bir süre Selçuklu egemenliğine geçen Ahıska, daha sonra Gürcistan'ın egemenliğine geçti.⁹ Kıpçakların bu bölgede yerleşmeleri Gürcü krallarının davetleri üzerine oldu. Gürcü Devleti, Kral IV. David ve Kraliçe Tamar yönetiminde en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde Gürcü ordusunun yönetim kadrolarında yer alan Kıpçaklar, aynı zamanda mali ve siyasi alanlarda da önemli kademelerde görev yapmışlardır.¹⁰ Bu dönemde pek çok aile ön plana çıkmıştır, bunlardan bir tanesi "Atabekler'dir. Atabekler 1267'de Ahıska'da özerk bir yönetime sahip olan Ortodoks Kıpçak Atabekler Beyliği'ni kurmuşlardır.¹¹ Ahıska ve çevresi kısa bir süre İlhanlı ve Timur'un egemenliğinde kaldı ve 1555'te yapılan Amasya Antlaşması ile Safevi Devleti'nin egemenliğine geçti.

¹ Orhan Uravelli, "Ahıska Türkleri Kimdir? Ahıska Türkleri ve Bölgenin Tarihi", *Ahıska*, Ahıskalılar Vakfı Kültür Bülteni, Haziran 2001, s. 8.

² Yunus Zeyrek, "Ahıska Bitmeyen Sürgün Ahıska ve Ahıska Türkleri (Ahıska'nın Son Bin Yılı)", *Ahıska Sürgünü ve Sürgünün Son Tanıkları*, Hazırlayanlar: E. Elif Gönüllü, Umut Deniz Öncel, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 4.

³ Cengiz Badalov, *Bütün Yönleri ile Ahıska Türkleri*, Çasır-Ş Yayını, Çimset 2014, s. 11.

⁴ Khalida Devrisheva, "Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, S. 45, Nisan 2019, s. 334.

⁵ Zeyrek, *agm*, s. 4.

⁶ Erdiç Demiray, "Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağılmış Bir Halk; Ahıska Türkleri", *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer 2012, s.877.

⁷ Cemile Güzelöğlü, *Kazakistan'ın Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı: Doğum, Büyüme, Ölüm Adetleri*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ardahan 2017, s.17.

⁸ Yunus Zeyrek, "Ahıska Tarihinin Dönüm Noktaları", *Bizim Ahıska*, Yıl:11, Sayı:37, Kış 2015, s. 23.

⁹ Yunus Zeyrek, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Astana Yayınları, Ankara 2001, s.7.; Geniş bilgi için bkz. Muhammed Taki Zehtabi (Kirişçi), *İran Türklerinin Eski Tarihi*, I. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Aralık 2010.

¹⁰ Zeyrek, "Ahıska Tarihinin Dönüm Noktaları", s. 23.

¹¹ Yunus Zeyrek, "Ahıska Tarihi Ahıska'nın Son Bin Yılı", *1944 Ahıska Sürgünü, Belgesel Kitap*, Ed. Ömer Beyoğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı yayını, İstanbul 2019, s. 92. Gürcü kaynaklarında "Atabek Yurdu" (Sa-Atabeg) olarak geçmektedir. M. Fahrettin Kızıoğlu, "Hristiyan Atabegler Hükümeti-I", *Bizim Ahıska Dergisi*, Yıl: 10, (12-17), 2008, s.12; Nicolo Berdenişvili-Simon Canaşia, *Gürcistan Tarihi*, Çeviren: Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul 1997, s.151.

Özdemiroğlu Osman Paşa ile Lala Mustafa Paşa önderliğindeki Osmanlı ordusu 8 Ağustos 1578’de Safevilerle yaptığı Çıldır Savaşı sonrası bu bölgeyi egemenliği altına aldı ve Osmanlı Devleti fethettiği bu bölgede yeni eyaletler kurdu. Kurulan eyaletlerden birisi de merkezi Ahıska şehri olmak üzere Çıldır Eyaleti idi.¹² Osmanlı Devleti kısa zamanda bu bölgeyi ticaret ve ilim merkezlerinden birisi haline getirdi,¹³ Osmanlı Devleti 1595’te bölgeyi Tahrir defterine kaydettirdi.¹⁴ Bu defterde kayıtlı olan vergi mükellefi insanların isimlerinden de anlaşılacağı üzere bölge bir Türk yurdu özellikleri taşımaktadır.¹⁵ Ahıska bulunduğu coğrafi konum nedeniyle kısa bir sürede Osmanlı Devleti’nin doğudaki kapısı haline geldi. Bunun bir sonucu olarak, Anadolu ile Ahıska arasında nüfus hareketliliği arttı ve Anadolu’dan gelen Türkler bu bölgede yeni yerleşim merkezleri oluşturdu. 250 yıl Osmanlı Devleti’nin egemenliği altında kalan Ahıska, 1828’de çok kanlı çarpışmalara sahne oldu. Ahıska halkı Kahramanca mücadele etmesine rağmen Ruslarla yapılan savaşı kaybetti.¹⁶ Bu savaş sonrasında yapılan Edirne Antlaşması (1829) sonucu ticaret yolları ve Kafkasya’nın hâkimiyeti açısından çok önemli bir konumda olan Ahıska ve Abhaz Eli savaş tazminatı olarak Rusya’ya verildi.¹⁷ Rusya burada yeni bir yapılanmaya girdi. Ahıska’yı bir kaza haline getirerek Tiflis Vilayetine bağladı. Rusya kısa bir süre sonra buradaki halkın göç etmesini sağlamak için her türlü propaganda ve baskıyı uyguladı. Rusların Müslüman Türk halkının Anadolu’ya göçünü sağlamak için uyguladığı yöntemlerden birisi de Müslümanlar tarafından yazılmış gibi gösterilen, Hristiyan halk arasında ibadetlerini gerçekleştirmelerinin ne kadar zor olduğunu ifade eden metinler ve destanlar hazırlayarak cami önünde namazdan çıkan insanlara dağıtmasıydı. Bu destanlarda; “*Ne duruyorsun hicret eyle*” nakaratı sık sık tekrarlanmıştı.¹⁸ Ayrıca Türklerin ibadetlerini engellemek amacıyla camilerin açılmasına izin verilmedi, Müslüman halka cami önünde İncil dağıtıldı. Ayrıca yaşlı insanlara, çocuklara, genç kızlar ve kadınlara olmadık mezâlim yapıldı.¹⁹ Nitekim kendisinin, ailesinin can güvenliğini ve geleceklerini güvende görmeyen insanlar Türkiye’ye göç etmeye başladı.²⁰

Rusya, diğer yandan 1828’de imzalanan Türkmen Çay Antlaşmasıyla, Ahıska ve çevresinden göç eden/ettirilen Müslüman Türklerin yerine, 1828 Osmanlı-Rusya arasındaki savaşta kendisiyle birlikte hareket eden, Bayburt, Erzurum ve Kars’ta yaşayan 50.000 Ermeni’yi Ahılkelek, Ahıska ve çevresine yerleştirdi. Rusya izlediği Panslavizm politikasını gerçekleştirmek amacıyla Balkanlarda, Bulgaristan’a bir yurt yaratmak için başlattığı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Kafkaslardan olduğu gibi Balkanlardan da Anadolu’ya doğru büyük göçler oldu. İnsanlar uğradıkları baskı ve zulüm karşısında canını kurtarmak için yükte hafif pahada ağır eşyalarını yanına alarak Anadolu’nun yolunu tuttu.²¹ Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında Kafkasya ve Rumeli’den Müslüman halk iç bölgelere doğru göç etmiştir.²² Balkanlar ve Kafkaslardan Anadolu’ya Müslüman Türk göçü yaşanırken, Doğu Anadolu’dan Ahıska bölgesine yoğun Ermeni göçü oldu, bunun sonucunda bölgenin demografik yapısında bir değişiklik gerçekleşti. Daha önce halkının büyük bir kısmı Müslüman Türklerden oluşan Ahıska ve çevresinin neredeyse tamamına yakını Ermeni nüfusla dolduruldu.²³ Öte yandan 1878’de imzalanan Ayastefanos ve daha sonra imzalanan Berlin Anlaşması ile Rusya’ya bırakılmak zorunda kalınan Ardahan, Kars ve Batum 3 Mart 1918’de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşmasıyla geri alınmıştı.²⁴ Rusya, Batum müzakereleri (4 Haziran 1918) sonunda, Batum’a ilaveten Ahıska’nın da Türkiye’de kalmasını kabul etti. Öte yandan 1917’de Bolşevik İhtilâli ile çarlık yönetimi sona ermiş yerine Sovyetler Birliği kurulmuştu. Ahıska Türkleri, Rusya’daki yeni rejimin uyguladığı *self determinasyon* hakkından yararlanarak Nisan 1918’de Türkiye’ye katılma kararı aldı ve bunu resmi olarak Osmanlı Hükümeti’ne bildirdi. Ahıska Türklerinin bu kararını, 4 Haziran 1918’de imzaladığı

¹² Gevher Nesibe Kariptaş, “Dünden Bugüne Ahıska Türkleri”, *AEVRAN Akademi(AEA)*, Yıl: 2021, C. 2, Sayı:1, s. 92.

¹³ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-3*, I. Baskı, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe Üniversitesi Yayını, İstanbul Eylül 2011, s.408-409; Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 7, Milliyet yayınları, İstanbul 2010, s.58-59.

¹⁴ Yunus Zeyrek, *Dünden Bugüne Ahıska Türklüğü*, Türk Federasyon Yayınları, Frankfurt 1995, s.32-56.

¹⁵ Ahıska’da ilk Tahrir Defteri, *Defteri İcmal-i Elviye-i Eyaleti Çıldır* ismiyle 1592’de tutulmuştur. 1595’te Defter-i Mufassal Liva-i Ahıska adıyla bir başka tahrir defteri tutulmuştur. Bkz. Ahmet Niyazov, “Ahıska Mufassal Defteri”, *Bizim Ahıska*, Yıl: 12, Sayı: 42, Bahar 2016, s.6-19.

¹⁶ Khalida Devrisheva, “Türk ve Rus Kaynakları Işığında 1989 Fergana Olayları”, *Belgi*, S. 17, Kış 2019/1, s. 1173.

¹⁷ Zeyrek, 1944 Ahıska Sürgünü, s.28-29.

¹⁸ Yunus Zeyrek, “Ahıska Tarihinin Dönüm Noktaları”, s. 26.

¹⁹ Zeyrek, “Ahıska Tarihinin Dönüm Noktaları”, s. 29.

²⁰ Zeyrek, “Ahıska Tarihinin Dönüm Noktaları”, s. 29.

²¹ Zeyrek, “Ahıska Tarihinin Dönüm Noktaları”, s. 26. Balkanlardan Anadolu’ya yapılan göçler için bkz. Bkz. Adil Adnan Öztürk, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan Balkan Savaşına Kadar İzmir’de Göçmen Sorunu, İzmir: D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1990.; Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014 Ali Arslan, “I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Ahıska-Ahılkelek (1914-1921)”, *Kafkas Araştırmaları Dergisi*, N:3. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1997, s. 93.

²² Mustafa Gökçe, Hasan Işık, “Göç Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması: Hamidiye Örneği”, *Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Göç, Yoksulluk ve Kimlik, Bildiriler Kitabı*, Bişkek, 2018, s. 749.

²³ Elmira Zulpiharova, “Ahıska Türklerinin Kazakistan’a Sürgünü”, *XIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiri Kitabı*, C. 5, 2022, s. 42; Erdal Akpınar, “Donetsk’ten Erzincan’a: Ahıska Sürgünlerinin Son Göçü”, *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 13-14 Ekim 2016 Ankara s. 327.

²⁴ *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. 1, 1919-1980, 15. Baskı, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.173-175; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 2. Kitap Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne*, İkinci Basım, Bilgi Yayınları, 1998, s. 210; Şerafettin Turan, “1829 Edirne Antlaşması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1-2 (X) 111-151, 1951.s.112-151

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

Batum Anlaşması ile Gürcistan da kabul etti.²⁵ Ancak Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918’de imzaladığı Mondros Ateşkes Anlaşması ile sınırlarını 1914 sınırına çekmek zorunda kalınca, Ahıska 5 Aralık 1918’de Gürcistan’ın eline geçti.²⁶

Batum, Ahılkelek ve Ahıska 16 Mart 1921’de Sovyetler Birliği ile imzalanan Moskova Antlaşması ile Rusya’ya bırakıldı ve bu durum 13 Ekim 1921’de imzalanan Kars Antlaşması ile bir kez daha onaylandı.²⁷ Sovyetler Birliği egemenliği altında kalan Türkler için yaşam giderek kötüleşmeye başlamıştı. Ahıska Türklerinin önde gelen aydın ve din adamları ya toplumun gözünde değersizleştirilmeye çalışıldı ya da Ömer Faruk Numanzade örneğinde olduğu gibi çeşitli düzmece suçlarla tutuklanıp öldürüldüler.²⁸ Bolşevik yönetimi altında kalan Türklerin, Türkiye ile her türlü ilişkileri kesildi. Dini ibadetlerini yerine getirmede ve gündelik hayatlarında kısıtlama ve baskılara maruz kaldılar. Bu dönemde Türkçe isimler Rus ve Gürcü isimleriyle değiştirildi.²⁹ Rusların kolhozlaşma uygulaması Ahıska’da da 1927’de başladı. 1930’lardan itibaren kolhoz³⁰ uygulamasına karşı çıkan aydınlar, din adamları ve köylüler ya hapse atıldılar ya da Sibiry’a sürüldüler. Bilindiği gibi Çarlık döneminden itibaren Rusların amacı; Panslavizm hareketini yaymaktı, bu amacını gerçekleştirmek için sıcak denizlere inme stratejisini yürürlüğe koydu. Bu düşüncesine karşı gelebilecek başta Ahıska Türk toplumu olmak üzere, egemenliği altındaki bütün toplumları sindirme, asimile etme ve Kafkaslardan uzaklaştırma siyasetini uygulamaya koydu. 1935–1936’da Türklerin eğitim dili Türkçeden Azeri lehçesine, alfabe de Latin ve Kiril alfabesine çevrildi.

1940’tan sonra ise Gürcü alfabesi kullanma zorunluluğu getirildi. Azerbaycan Türkleri, 1938’den itibaren kimliklerine Azerbaycanlı olarak yazılmıştır. Bu tarihten sonra kimliklerine dilleri de Azerice olarak geçmiştir. Benzer uygulamalar Ahıska Türklerine de uygulanmış ve pasaportlarına özel işaret konmuştur. Bu işaret sadece Ahıskalı Türklerle konmuştur. Bu işaret uygulaması sonraki yıllarda da devam etmiştir. Nitekim 1989 Fergana olaylarından sonra Azerbaycan Gence’ye ve 1994’te oradan Iğdır’a sonra Bursa’ya göç edip daha sonra Aydın İncirliova’ya gelip yerleşen Ahıska Türklerinden Cennet Recepoğlu bu durumu şöyle anlatmıştır: "...Bizde nüfus cüzdanı kitapçık gibi olurdu. Birkaç sayfası vardı. Arka sayfalarında sanırım üçüncü sayfada dikkatli bakıldığında fark edilebilecek 13 rakamı vardı. O 13 rakamı sadece biz Ahıskalılarda vardı. Rus yetkililer oradan bizim Türk olduğumuzu bilirlerdi. Nüfus cüzdanımızda millet olarak Azeri yazardı. Ama o 13 rakamından bizim Türk olduğumuzu bilirlerdi".³¹ Nitekim baskılar sonucu Ahıska Türkleri soy isimlerini değiştirmek zorunda kalmışlardır.³²

YÖNTEM

Bir araştırma makalesi olan bu çalışmada 1944’te Ahıska’dan ve 1989’da Özbekistan Fergana’dan zor kullanılarak vatanlarından sürgün edilen ve hâlâ vatanlarına geri dönemeyen Ahıska Türklerinin, Özbekistan Azerbaycan ve Kırgızistan’dan, Aydın İncirliova’ya göçleri incelenmektedir. Çalışmanın amacı, 10 ülkeye dağılmış ve büyük bir sıkıntı çeken Ahıska Türklerinin seslerini duyurmak ve bilim dünyasının dikkatini çekmektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanır. Algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.³³ Bu çalışmada, algılar, perspektifler, deneyimler, duyguları ortaya koymak için görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği sözlü tarih çalışmalarında da sık sık kullanılmaktadır.³⁴ Ayrıca alan yazınında konuyla ilgili makale, kitap ve dergiler taranmıştır. 1944 ve 1989 sürgününü yaşamış ve Aydın ili İncirliova ilçesine yerleşmiş olan 11 Ahıska Türkü ile birebir görüşme yapılmış ve görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Daha sonra ses kayıtları Word dosyasına aktararak çözümleme yapılmış ve araştırmada kullanılacak veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yapılmıştır.

²⁵ Vilayet Muhtaroglu, "Bir Türk Boyunun Yüreklere Yakan Göç Destanı", *Türk Yurdu*, C. 3. S. 87, Aralık 1993, s. 19-23.

²⁶ Zulpiharova, *agm.* s. 42.

²⁷ Serhat Keskin, Hazar Ege Gürsoy, "Sovyet ve Sovyet sonrası dönemde Ahıska Türklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıklar", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, S. 18, 2017, s. 23.

²⁸ S. E. Cornell, *Small Nations and Great Powers: Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Richmond, England, Curzon Press, 2001. s.171-172.

²⁹ 1956 Azerbaycan doğumlu Veli Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

³⁰ SSCB’de köylülerce devlete ait topraklarda işletilen bir tarım işletmesi.

³¹ 1973 Özbekistan Fergana doğumlu Cennet Recepoğlu ile 22 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Balabak Feyzullayev, *İkinci Dünya Harbi’nde Sürgüne Gönderilen Ahıska Türklerinin Tarihi (14 Kasım 1944-Kasım 1991)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2003, s. VI.

³² Mehmet Fatih Şahin, *Türk Dış Politikasında Ahıska Türkleri*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, s. 16.

³³ Hasan Şimşek, Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s.84.

³⁴ Bkz. Mustafa Gökçe, Hasan Işık, *agm.*, s.745-768. , Hasan Işık, "Bir Sözlü Tarih Örneği: Ürdün Salt Türk Şehitliği", *History, Studies International Journal Of History*, C. 6, S. 3, Nisan 2014, Nisan 2014, s. 179-108.

BULGULAR

1. Sürgüne Giden Süreç

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) İçişleri Halk Komiseri Lavrenti Beriia, Stalin'e 24 Temmuz 1944 tarihli yazdığı bir mektupla, Ahıska'da bulunan Türklerin nüfusunun büyük bir kısmının Türkiye'de bulunan akrabaları ile yıllardır temas kurma eğiliminde oldukları, kaçakçılık yaptıkları ve Türk istihbaratı için alt yapı oluşturabilecekleri³⁵ gerekçe gösterilerek sürülmelerini önermiştir. Amaç, stratejik bölgede bulunan ve herhangi bir olumsuz durumda Türkiye tarafında yer alabilecek insanları bu bölgeden uzaklaştırmaktır³⁶. Beriia, ayrıca bu mektupla, SSCB sınırındaki Gürcistan'ın durumunun düzeltilmesi için Ahalkalek, Haltsine, Aspindza ve Bogdanov bölgesi ve Acaristan'ın köylerinde bulunan Kürt, Türk ve Hemşinlilerden oluşan 16.700 ailenin sürgün edilmesi gerektiğini de bildirmiştir.³⁷

Öte yandan II. Dünya Savaşı'nda Alman ordularının hızla Kafkaslara doğru ilerlemesi, SSCB'de Ahıska Türklerinin Almanya ve Türkiye ile işbirliği yapabilecekleri düşüncesi; Sovyetleri, Ahıskalılara karşı katı önlemler almaya sevk etti.³⁸ Sovyetlerin sert önlemlere başvurmada, bağımsızlıklarını gerçekleştirmede bunun bir fırsat olabileceği düşüncesi ile Kırım Tatarlarının, Almanya ile işbirliği yapması etkenlerden birisi olarak belirtilmektedir.³⁹ Nitekim Almanya II. Dünya Savaşı'nda uyguladığı Barbarossa harekâtı sırasında (1941) yaklaşık üç milyon SSCB askerini esir almıştı.⁴⁰ Almanya Barbarossa Harekâtı'nın başarısız olması üzerine "Blau" kod adı ile yeni bir harekâta hazırlık yapmaya başladı. Bu harekât hazırlığı kapsamında Prof. Dr. Gerhard Won Mende'nin önerisiyle Kafkas ve Türkistanlı savaş esirlerinden "Türk Taburları" oluşturuldu.⁴¹ Türk Taburlarının kurulmasındaki amaçlar arasında; Almanya'nın askeri gücünün artırılması, SSCB ordusunda savaşan Türk halklarından oluşan askerleri etkileyerek Türk halklarının desteğini sağlamak bulunuyordu.⁴²

Nitekim Almanlar tarafından; *Kuzey Kafkasya Lejyonu*, *Müslüman Kafkasya Lejyonu*, *Ermeni Lejyonu*, *Türkistan Lejyonu* oluşturulması hedeflenmişti.⁴³ Türkistan Lejyonu 13 Ocak 1942'de kuruldu. Kısa zamanda 42.000 kişilik önemli bir güç haline geldi. Almanya'nın yanında SSCB'ye karşı özgürlükleri için savaşmayı düşünen lejyonerler, bağımsızlık savaşçılarına dönüşebilecekleri ve bu durumun Almanya'nın aleyhine değişebileceği endişesiyle lejyon Hitler tarafından batıya kaydırıldı. Bunun sonucu, Türkistan Lejyonu İtalya, Fransa, Danimarka ve Manş Adaları gibi birçok yerde görev yaptı. Böylece özgürlük amacıyla oluşturulan lejyon üyeleri hayal kırıklıklarına uğradılar.⁴⁴ Oluşturulan lejyon üyelerinden birisi ile Aydın'da tanıştığını belirten Aydın Türk Ocağı Başkanı Dr. Eyüp Doyuran, bu konuda şöyle bilgi vermiştir:

"...Ben bir tanesini tanıdım. Türkistan lejyonundan. Cabbar Ertürk vardı. Aydın'da geçmişte. Vefat edeli birkaç yıl oldu. Ertürk Azerbaycan'da doğuyor. Azerbaycan Türkü, yaşı geliyor Kızılordu'ya alıyorlar. Savaş başlıyor. Komünizme inanmıyor, Komünizme düşman, Almanların safına geçiyor, Almanlar alıyor götürüyor bunu, Türkistan lejyonuna, Ruslara karşı savaşıyor. Moskova önlerinde, Leningrad'ta Almanlar yenilince, Almanlarla birlikte geri çekiliyor. Önce Macaristan'a geliyor, oradan Bulgaristan üzerinden Bursa'ya geliyor, Türkiye'ye geçiyor. Türk olduğunu belgeliyor. Türkiye buna sahip çıkıyor, Biyoloji öğretmeni oluyor. Benim öğretmenliğimi de yaptı kısa bir süre. Derse girerken şen şakrak. O yaşına rağmen bize 'tosuncukların' derdi. Tahtayı ikiye böler, dersi öyle anlatırdı. Türkçe, Türkçenin dilbilgisi olarak ne kadar güçlü olduğunu anlatırdı. Almanca, İtalyanca bilir, Türkçe anlatırdı. Türkçenin önemini bir dil uzmanı gibi bize anlatırdı. 1960'lı yıllarda bir kitap yazmış 'Komünizmle Mücadele Yöntemleri'; Türkçülük üzerine konuşurdu".⁴⁵

Bu dönemde Lavrenti Beriia'nın Ahıska ve çevresinde 220 köy ve kasabada yaşayan Türk nüfusun SSCB'de on sekiz bölgeye yerleştirilme önerisi, 20 Eylül 1944'te SSCB Devlet Savunma Komitesi tarafından onaylanmıştı.⁴⁶

³⁵ Şahin, *agt*, s. 18; Mahmut Niyazi Sezgin ve Kamil Ağacan, *Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu*, ASAM, Ankara 2003, s.16-17

³⁶ Sezgin, *age*, s. 16-17.

³⁷ Arif Yunusov, "İki Kere Sürgün Halk" *Türkler Ansiklopedisi*, C. 18, Ankara 2002, s. 1533.

³⁸ Zulgharova, *age*, s. 42.

³⁹ Yunus Zeyrek, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Pozitif Matbaacılık, Ankara 2021, s. 59.

⁴⁰ Mehmet Korkut Aydın, "II. Dünya Savaşı'nda Türkistan Lejyonu: Kuruluşu, Faaliyetleri ve Türkiye'nin Yaklaşımı", *Journal of History School*, S. XLI, Ağustos 2019, s. 639-653.

⁴¹ Kemal Özden, "Azerbaycan Lejyonu ve Abdurrahman Fatalibeyli'nin Faaliyetleri (1942 – 1954)", *XVIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiri Kitabı*, C.10, Ankara 2022, s. 522.

⁴² Özden, *agm*, s. 522 – 533.

⁴³ Özden, *agm*, s. 23.

⁴⁴ Geniş bilgi için bkz. Coşkun Kumru, *Türkistan Lejyonu (İkinci Dünya Savaşı'nda Alman saflarında savaşan Türkler)*, Kronik Yayınları, İstanbul 2024.

⁴⁵ Dr. Eyüp Doyuran ile 20 Şubat 2024'te yapılan görüşme.

⁴⁶ 1944 Ahıska Sürgünü Son Tanıklar, Belgesel Kitap Ed. Ömer Beyoğlu, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı, İstanbul 2019, s. 43 – 44.

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

2. 1944 Sürgünü

20 Eylül 1944'ten itibaren Ahıska Türkleri'nin yaşadıkları bölge, SSCB askerleri tarafından kontrol altına alınmış⁴⁷ ve 14 Kasım 1944'te bu insanlara, herhangi bir açıklama yapılmadan birkaç saat içinde hazırlanmaları bildirilmişti. Bu insanlara sözde taşınmasına yardımcı olmak amacıyla her haneye iki asker görevlendirilmişti.

II. Dünya Savaşı'na kadar Türklerden SSCB ordusuna asker alınmazken II. Dünya Savaşı'nda Ahıskalı Türklerden 40.000 asker alınmıştır.⁴⁸ Genç ve güçlü insanlar askere alınınca Ahıska kent merkezi ve köylerinde; yaşlı erkekler, çocuklar ve kadınlar kalmıştı ve bunlar da sürgünü uygulamaya gelen askerlere karşı koyacak güçte değillerdi. Diğer yandan sürgün öncesi Ahıska'ya kadar demiryolu bulunmamaktaydı. Savaş zamanında demiryolunu bitirmek isteyen Ruslar, bu yolun yapımında yaşları ufak Türk çocuklarını zor koşullar altında çalıştırarak Borcom-Ahıska demir yolunun yapımını bitirmişlerdi. Ahıska Türkleri, yapımında çalıştıkları demiryolundan General Serov'un hayvan taşıyan vagonları ile sürgüne gönderilmişlerdi.⁴⁹

Ahıska Türklerini köylerden ve kent merkezlerinden tren istasyonuna taşımak amacıyla SSCB'nin ABD'den aldığı Studebaker kamyonları kullanılmıştı. Ortalama on ile on üç aileye bir Studebaker kamyonu tahsis edilerek, insanlar beş saat içerisinde 15–18 Kasım 1944 tarihleri arasında, kış mevsiminin başında yük vagonlarına yaklaşık 60–70 kişi yerleştirilerek, çok kötü hava şartlarında sürgüne gönderilmişti.⁵⁰ Ahıska, Aspinza, Ahılkelek, Adigön ve Bogdanovka ilçeleri ile bu ilçelere bağlı 220 köyden 91.095 kişi Orta Asya'ya sürgüne gönderilmişti.⁵¹ Ahıskalılarla birlikte Terekeme/Karapapak, Kürt ve Hemşinliler de sürülenler arasındaydı.⁵² 1944'te Ahıska'dan sürgün edilenler arasında olup bugün Aydın İncirliova'da ikamet eden Fahrettin Recepoğlu o günleri şöyle anlatmaktadır:

“...İkinci sınıfta ya da üçüncü sınıfta okuyordum. Ekim ayında (onuncu ay) sürgün olduk. Neden sürgün olduğumuza gelince; 1941-1945 yılları arasında Almanya ile Rusya savaşı. Bizim cemaat Ahıska ülkesi olarak, Almanya Gürcistan tarafından savaş açarsa, bunlar istese de istemese de bu cemaat Türkiye'ye gidecek. O nedenle bizi Ahıska'dan Özbekistan'a sürgün etti. Daha önceden bize göç edeceğimizle ilgili herhangi bir bilgi vermediler. Birdenbire göç kararı aldılar. Alman tehlikesini bahane ettiler. Yedi sene sonra tekrar geleceksiniz, dediler. Almanya Ahıska tarafından saldırıca dediler.”⁵³

“Sürgüne giderken yanınıza neler alabildiniz?” sorusuna Recepoğlu: “Sürgüne düşerken kardeşim adamın yaralı yerine dokunuyorsun. Hiçbir şey alamadık, hayvan taşıyan trene bindirdiler. 33 gün o trenin içinde Rus bizi gezdirdi. Ve Rusya'nın en soğuk bölgesi olan Ural Dağlarında günlerce treni sakladılar.”⁵⁴ cevabını vermiştir.

Ahıska'dan 1944 sürgününü yaşayan 1936 doğumlu Kifayet Recepoğlu ise sürgünü şöyle anlatmaktadır:

“... İki üç ay önce Soldatu getirip döktüler köyümüze. Üç dört tane misafir evi var, oraya koydular. Onları kayırdılar, bilmiyoruz niye kayırıyorlar, sonradan anladık ki bize düşmanlık edeceklermiş. O nedenle kayırıyorlarmış. Bizi götürecek sürgün edecekler, hiç haberimiz yok. Aile büyüklerini topladılar toplantı yaptılar. Onlar gittiler. Toplantıda demişler ki 2-3 saat içinde evden çıkın. Ömrümde görmediğim sürgüncülük, bir sürü hayvan, çoluk çocuk evi bırakıp nereye çıkacağız, nereye gideceğiz, belli değil. Sizi güvenliğinizi için Orta Asya'ya götüreceğiz. Siz Müslümansınız. Orada Müslümanlarla karışasınız. Ağlaya ağlaya birkaç saatin içinde toplanmaya çalıştık. Sabahın beşinde büyük arabalarla geldiler. Her on aileyi bir kamyonu bindirip tren istasyonuna götürüp döktüler. Sabahın kırığında hayvan taşınan tren vagonlarına doldurup kapıları kapattılar. Anahtarları elimizden aldılar. Sabaha kadar ağlayıp aç, susuz, birer lokma çörek ekmek verdiler, ölen var yiten var. On aileyi bir vagona, on aileyi başka vagona doldurup sürdüler. Bir ay yol gittik. Kışın öyle bir yere geldik ki kar diz boyu. Allah ıslah etsin. Allah düşmanımıza göstermesin. İnsanlarımız ölüyor. Bazılarının yarı canı var, yarı canı yok. Ölenleri böyle kalas gibi bir şeyle alıp götürüp suya atıyorlar, ya da yolda bırakıyorlar, gördüm. Hala hatırımda...”⁵⁵

⁴⁷ Bayrammov, age, s. 35.

⁴⁸ Khalida Devrisheva, “Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, S. 45, 2019 Nisan, s. 333–352.

⁴⁹ Erdal Akpınar, “Donetsk'ten Erzincan'a: Ahıska Sürgünlerinin Son Göçü”, *TUCAM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, Ankara 2016, s. 332.

⁵⁰ Aliyev, age, s. 7.

⁵¹ Bayramov, age, s. 35. 1949'da Beriya'ya sunulan raporda sürülenlerin sayısı 94.955 olarak verilmiştir. Nikolai Bugai ve Kalinina Kotof, *Mesketiya Türkleri-Rehabilitasyon İçin Uzun Yol*. Kısmen Çev. Kazım Dursun, Russian Deportation Department, Moskova 1994, Vatan Society and Rehabilitation Found Publication, s.14-15.

⁵² Bayramov, age, s. 35.

⁵³ 1936 Ahıska doğumlu Fahrettin Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁵⁴ Fahrettin Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁵⁵ 1936 Ahıska doğumlu Kifayet Recepoğlu ile 12.06.2020 tarihinde yapılan görüşme.

Sürgüne gönderilen insanlar, herhangi bir ısıtma önlemi alınmayan hayvan taşıma vagonlarında kışın çetin şartları altında günlerce yolculuk yapmışlar ve bu yolculuk esnasında binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Tren vagonlarının kapısının günde sadece bir kez açılması, trende insanların tuvalet ihtiyacını karşılayacak herhangi bir önlem alınmaması, genç kızlar, kadınlar ve yaşlı insanların ihtiyaçlarını karşılamakta büyük sıkıntılar çekmesine yol açmıştır. Zor şartlar altında yolculuk yapan bu insanlar temel ihtiyaçlarını karşılayamamışlardır. Yiyecek ve içeceğin sınırlı verilmesi, kötü hava şartları ve muamele binlerce insanın açlıktan, hastalıktan ve soğuktan ölmesine neden olmuştur. Sovyet yetkilileri tarafından trende ölen insanların gömülmesine izin verilmediği de olmuştur. Rus askerleri vagonları her gün kontrol ediyor ve ölenleri trenen rastgele atıyorlardı.⁵⁶

Rastgele trenlere bindirilip Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a sürülen binlerce insan bu yolculuk esnasında yakınlarını kaybetmiş, aileler parçalanmıştır. Bu yolculuğu yaşayan 1936 doğumlu Fahrettin Recepoğlu yaşadıklarını şöyle anlatmıştır: “...Her gün trenin içerisinde, iki kişi, dört kişi, altı kişi, rahmetli oluyor. Onu toprağa kim veriyor bilmiyoruz. Öleni alıp götürüyorlar ama ne yapıyorlar bilmiyoruz. Toprağa mı götürüyorlar. Dereye mi atıyorlar bilmiyoruz. Tren gidiyor devam ediyor, 33 gün tren ile bizi götürdü. Ahıska Türkleri Kazakistan'a, Özbekistan'a, Kırgızistan'a gönderildi. Burada oğul babayı bulamıyor, kız anayı bulamıyor. Yani ben Ahıska ülkesinde kaldım, kardeşim başka ülkede kaldı. Böyle on iki sene bu eziyeti çektik. Cumhurbaşkanı Gürcü idi. (Stalin)”.⁵⁷

Göç esnasında yaklaşık 17 bin Ahıskalı Türk hayatını yitirmiştir. II. Dünya Savaşı'nda SSCB saflarında savaşa katılan ve kahraman unvanı alan Ahıska Türklerine dahi yaşadıkları yere dönme izni verilmemişti. Aydın İncirliova'da ikamet eden ve o yılları yaşayan Fahrettin Recepoğlu bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“... Babam da o savaşa gitti, büyük kardeşim de o savaşa gitti. Almanya ile Rusya savaşına 40 bin kişi askere gitti. Almanya'nın yanında Ruslarla savaştı. Savaşın döndüklerinde kiminin kolu yok, kiminin bacağı yok, topal olup geldiler. Geldiler ki memleketlerinde şenlik yok. Şaşkınlık içinde sordular. ‘Buradaki cemaati nereye götürdüler?’ Cevap olarak Orta Asya verildi ama Orta Asya büyük bir memleket. 7 tane şehri var. Nereye götürdüler. Araştırmaya başladılar, baba olarak evlatlarını bulan da oldu bulamayan da oldu, yiten de oldu. Her şey oldu”.⁵⁸

Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürülen Ahıska Türkleri, yaklaşık 12 yıl Komendant “Özel Yerleşim Rejimi” yönetiminde sıkı polis kontrolü altında tutularak ayrımcılığa uğramışlardı. Rusların yaptıkları propaganda nedeniyle sürüldükleri yerlerde “halk düşmanı” olarak adlandırılmış ve uzun yıllar yerel halkla kaynaşamamışlardı. Zamanla yerel halkla ilişkileri gelişmesine rağmen pasaportlarında taşıdıkları işaret nedeniyle kamu görevlerinde üst düzey görev alamamışlardı.⁵⁹

Bazı Ahıska Türklerinin kimliklerine Azerbaycanlı yazılmasına rağmen çoğunda Türk yazmaktadır. Bu da yıllarca ayrımcılığa maruz kalmalarına sebep olmuştur.

Şekil 1. Ahıska Türkü Melike Aziz'in Kimliğinde “Türk” isminin geçmesi (sarı renkle işaretlenmiş)

Ahıskalı Türkler, Özel Yerleşim Rejimi'nin 28 Nisan 1956 tarih ve 135/142 sayılı Sovyetler Birliği Yüksek Şurası'nın aldığı kararlar kaldırılana kadar baskı altında yaşamışlardı. Ahıska Türkleri bulundukları mahalleden

⁵⁶ Ayşegül Aydıngün ve İsmail Aydıngün, “Ahıska Türklerinin ve Ahıska'nın Kısa Tarihi”, *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk, Ulusötesi Aileler*, SFN Yayınları, Ankara 2014, s. 45.

⁵⁷ Fahrettin Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁵⁸ Fahrettin Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁵⁹ Zulpivarova, *agm*, s. 48.

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

bir başka mahalleye, bir köyden başka bir köye gidemez ve bulundukları yeri terk edemezlerdi. İzin almak zorundaydılar.⁶⁰ Bu nedenle 1956'ya kadar Ahıska Türkleri uzak kaldıkları aile üyelerini, akrabalarını ve sevdiklerini görememişler ve aile birliğini sağlayamamışlardı. Bu durumu Abdurrahman Recepoğlu şöyle anlatmaktadır:

“...1956'dan sonra baba oğlu, bacı kardeşini, ablasını ayrı ayrı düşenler birbirini arayıp bulmaya çalışmışlar. Bacım nirde, kardeşim nirde? Sürgünde geldiler ama ayrı vagona. Ayrı ayrı yerlere yerleştirmişler, 1956'ya kadar da gidememişler ve eziyet çekmişler. Bundan sonra artık akrabalarının nerede olduğunu bilip birleşmeye başladılar. Babamın kız kardeşinin biri Oş'daydı. Aralarında 85-90 km, Fergana-Oş arası, biri de Özbekistan'ın başkenti Taşkent'teydi. O da 300-350 km. arayıp birbirlerini bulup birleşiyorlar. Babamgil Kırgızların içinde yaşıyorlarmış. Benim doğduğum yerde de çok Kırgız vardı.”⁶¹

Ahıska Türklerine SSCB rejimi tarafından kimliklerinde Azerbaycanlı olarak tanımlandıkları için Azerbaycan'a göç edebilecekleri söylenmiştir. Nitekim 1958'de yaklaşık 25.000 Ahıska Türkü Azerbaycan'ın Saatlı ve Sabirabad bölgelerine göç etmiştir. Aynı dönemde SSCB yönetimi altında olan Kuzey Kafkasya'nın çeşitli yerlerine de göçler olmuştur.⁶²

Ahıska Türklerinin Özbekistan'da yerleştirildikleri yerler, Taşkent, Fergana, Namazgah, Sırderya, Buhara, Andican ve Semerkant gibi büyük kentlerdi. Stalin'in ölümünden sonra baskı rejiminin yumuşaması ile 1956'da seyahat ve iskân serbestliği kısmen getirilmiştir. 1980'den sonra Ahıska Türkleri kimliklerini tanımlarken “Ahıska Türkleri” terimini kullanmışlar ve Özbekistan'da bulunan Ahıskalıların bazıları anayurtlarına izin çıkar ümidiyle Kafkas bölgesindeki özerk cumhuriyetlere ve Azerbaycan'a göç etmişlerdir.⁶³

3. Fergana Olayları (1989)

Yukarıda değindiğimiz üzere, SSCB'de 1944'te Almanlarla iş birliği yaptığı gerekçesiyle topluluklar büyük sürgüne dâhil edilmişlerdi. Ruslar tarafından Ahıska Türklerine; “...*Güvenliğiniz için sizleri daha güvenli bölgelere taşıyoruz. Kısa bir süre sonra geri döneceksiniz*”,⁶⁴ denilerek göçe tabi tutulmuşlardı. Zamanla bu sözün bir aldatmaca olduğu ortaya çıktı. 1944 sürgünü sırasında Ahıskalı Türklerin yarısından fazlası Özbekistan'da iskân edilmiştir. Özbekistan'a yerleştirilen Ahıskalı Türk sayısı 55.000 kişiyi bulmuştu. Bu rakam göç edenlerin %57'sini teşkil etmekteydi.⁶⁵ O yıllarda SSCB döneminde uygulanan sömürü politikasının bir sonucu olarak Özbekistan ekonomisi iyi bir durumda değildi. Özbekistan'da ücretler, sanayi sektöründe (petrol ve metalürji vb.) yüksek; hafif sanayi, tarım, gıda, sanayi ile hizmet sektöründe düşüktü. Ayrıca, inşaat ve ulaşım sektörü de iyi durumda değildi. SSCB, çıkarlarını sürdürülebilmek için ekonominin bu kötü gidişinden faydalanmıştır. 1944'te Özbekistan'a sürülen ve günümüzde Aydın İncirliova'da yaşayan, Fahrettin Recepoğlu, Özbekistan'a ilk sürüldükleri günlerdeki izlenimlerini şöyle anlatmaktadır:

“...Özbekistan'a bizi götürdüler. Özbekistan'da çamurdan toprak evlere bizi yerleştirdiler. Evler yıkılıyor. Etrafında ekip biçmeye yarayacak arazi yok, eski evleri bize verdiler. Onları onarıp düzelttik. Özbek dilini bilmiyoruz, konuşamıyoruz, birbirimizle işaret diliyle anlaşmaya çalışıyoruz. Böyle iki sene eziyet çektik. Özbeklerle Özbek dilinde konuşuyorsun ama eve geliyorsun, kendi dilinde konuşuyorsun. Kapıya çıkıyorsun Özbekçe, evde kendi dilini konuşuyorsun. Ekmek yok, iş yok, çok eziyet çektik. 1941-1945 yılları arası savaş var, erkek yok, ekim dikim yok, açlık çok. 1955'e kadar açlık çoktu. Yiyecek olmadığı için yiyemiyoruz. O vakit teknik yok, öküz ile ekip, dikiliyor. Kapıya çıkıyoruz, Özbekçe konuşuyoruz, çocuklar Özbekçe konuşuyor. Birinci sınıftan onuncu sınıfa kadar okuyorsun, okuduk. Yerli milletten de ilerledik. Bilgimiz de iyi, okumamız da iyi, yaşantımız da iyi. Yerli milletten (Özbek) refahımız daha iyi. 1956'dan sonra Özbeklerle zamanla yaklaştık, birbirimizin dilini öğrendik. Birbirimiz ile kardeşler gibi yaşıyoruz. Kız da verdik, kız da aldık. Bugün burada olanların (İncirliova) akrabalarından orada evlenmiş olanlar var. Özbekler de bizim gibi Müslüman, beş vakit namazlarını kılar. Özbeklerle düğün ediyorsun, düğününe gidiyorsun. Düğününe davet ediyorsun. Çok iyi idi aramız. Birlikte yaşamak güzeldi. Evin var, bahçen var, kapı var, malın var, koyunun var...”⁶⁶

⁶⁰ Bkz. *Cumhuriyetin Göçlerle Dolu 100 Yılı, 100 Başlıkta Göç Yazıları*, Ed. Gazanfer Kaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2023.

⁶¹ 1966 Özbekistan Fergana doğumlu Abdurrahman Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁶² Ayşegül Aydıngün, “Ahıska Türklerinin Göçü”, *Cumhuriyet'in 100. Yılı 100 Başlıkta Göç Yazıları*, I. Baskı, Ed. Gazanfer Kaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2023, s. 598.

⁶³ Devrisheva, *agm*, s. 336.

⁶⁴ Bayramov, *agm*, s. 599.

⁶⁵ Devrisheva, *agm*, s. 338.

⁶⁶ Fahrettin Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

Özbekistan’a oldukça kötü şartlarla yerleşen Ahıska Türkleri zamanla, çalışkanlıkları, dürüstlükleri, aldıkları eğitim ve birbirleri ile dayanışma içinde olmaları nedeniyle Özbeklere göre ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan daha iyi duruma gelmişlerdi. Bu durum Özbekler arasında ciddi bir kıskançlık yaratmıştır. O dönemin KGB’si ve Rus yetkilileri bu durumdan faydalanarak Özbekleri her fırsatta Ahıska Türklerine karşı kıskırtmışlardı. Bunun sonucu 45 yıl barış içinde kardeşçe yaşayan iki toplumun arası açılmış, Özbekistan’da bulunan Ahıska Türkleri için sıkıntılı ve zor günler başlamıştı. Nitekim Ahıskalılara Özbekler tarafından psikolojik baskı yapılarak Ahıska Türklerinin bulundukları yerleri terk etmeleri, okudukları okulları bırakmaları, çalıştıkları işlerden çıkmaları istenmişti. Nitekim 23-24 Mayıs 1989’da Özbek ve Ahıska Türkleri arasında ilk gerginlik Kuvasay şehrinde çıkmıştı. Burada çıkan olaylarda 1 kişi ölmüş, 53 kişi yaralanmıştı.⁶⁷ Daha sonra olaylar yatışmış gibi görünse de 3-4 Haziran 1989’da gençlere uyuşturucu ve alkol verilerek Ahıskalıların evlerine işaret konulması sağlanmış, kalabalık bir Özbek grubu bıçak, dirgen, demir sopalar ve baltalar ile Ahıskalı Türklere saldırmış ve evlerini ateşe vermişlerdi.⁶⁸ Böylece Fergana olayları başlamış oldu. 1973 Özbekistan Fergana doğumlu o kötü günleri yaşayan ve şu an Aydın İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türklerinden Cennet Recepoğlu yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“...Ben hastanede (Özbekistan Fergana’da) yatmıştım. Orada da hastanede yatan bir Özbek çocuk vardı. Ben 15-16 yaşlarındaydım, o çocuğa çok yardımcı oldum. Özbekçe biliyor, Rusça bilmiyordu. İğne yapılacağı zaman dil bilmediği için gerekli iletişimi kuramıyor ve hastaneye gelemiyordu. Ona yardımcı olmuş, telefon numaramı da vermiştim. Bir gün beni aradı, ‘Bir çıksana, seninle önemli bir şey konuşmam lazım, telefonda olmaz’ dedi. Tamam dedim, çıktım, oturduk. Bana ‘Taşının buradan’ dedi. Ben de dedim ki O neden? Niye taşınacağız buradan? ‘Size çok kötü şeyler yapacaklar buradan gidin’ dedi. Türk’e kim ne yapabilir ki, dedim, dalga geçtim. Bana dedi ki ‘Gülme, çok ciddiym stadyumda toplamışlar. Babamlar gitti ben gitmedim. Babam eve geldiğinde ben duydum’ dedi. Bu Vahabiler var ya onlar toplantı yapıyor. Önce Kırım tatarlarına bu kötülüğü yapmak istemişler fakat onların arkası olduğu için vazgeçmişler. Türklere kimse sahip çıkmıyor onlara yapaım demişler. Nüfus sayımı sonrası Kırım Tatarları ve Türklere bayağı çoğaldı, onları yok edelim, buradan sürelim diyorlar. Bu genç de bana bunları anlattı.”⁶⁹

Özbekistan’da 1957’de doğmuş olan, şair, yazar ve öğretmen Melike Aziz, Fergana Olayları ile ilgili yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

“...3 Haziran 1989 Cumartesi günü kız çocuğumu kreşten aldım, ateşi çıkmış, rahatsızlanmış, hastaneye götür, dediler. Hastane şehrin birkaç kilometre uzağında, yani yakın yerdeydi. Otobüse bindim, otobüsün içerisinde kapkara adamlar bana kötü kötü bakıyorlardı, bunlar yerli değildi. Dışarıdan getirilen insanlardı. Hastaneye gittim, doktor çocuğu muayene ettikten sonra bana bir ilaç verdi ve ‘Çabuk buradan çık git, seni öldürürler’, dedi. Meğer olaylar aynı gün başlayacakmış, bizim haberimiz yok. Doktorların, okul müdürlerinin hepsinin ne olacağından haberleri var. Onlara haber gelmiş, bizlere haber vermiyorlar, biz Türklerin evlerini belirlemişler, muhtarlar bizim evlerimizi korkularından göstermişler. Sonra ben hastaneden çıktım. Otobüsüne bindim, bu sefer otobüste kötü kötü bakmaya başladılar, çocuk kucağımda, korkudan tir tir titremeye başladım. ‘Bunlar nankör, bunlara hiç acımamak lazım’ diye kendi aralarında konuşuyorlar ve bana duyuruyorlardı. Fergana’ya 3-5 km yakın olan köyümüze geldim, otobüsten inerken yine arkamdan hoş olmayan sözlerle bağırdılar. Korka korka eve yetiştim, baktım abimin evinde insanlar dolu. Olayların olduğu yerlerden kaçıp gelmişler, bunlar bizim akrabalar. Kendi aralarında konuşuyorlardı. ‘Bizi vuracaklar, bizi öldüreceklermiş’. Neden olmuş, biz ne yaptık hiçbir şey bilmiyoruz. Genç çocukları bekçi olarak yollara koyduk. Komşu köyler görünüyor, hepsi yanıyor; gece geç oldu, herkes uyudu, beni uyuyamadım. Elimizde silah yok, hiçbir şey yok, çocuklarla taş topladık, hazırlık yaptık, taşları kovalara doldurduk, gelseler taşlarla vuracağız. Onlarda tüfek, bıçak, tabanca ne ararsan var. Bizde bir şey yok, sabahladık gelmediler. Bizim köye ulaşamadılar, sonra abim dedi ki ‘Sizi güvenli bir yere taşımamız gerek’, oranın Kolhoz müdürü vardı, gitti ona yalvardı. Komşularımız Özbeklerden bazıları bize yardım ettiler, eğer onlar da yardım etmeseydi hepimiz kırılacaktık. Beni abim şehirdeki evine götürdü, belediyenin önünden geçerken toplanmış kalabalığı gördüm. İnsanların hali çok perişan, kiminin eli kiminin kolu kırık, üstleri başları kan içerisinde, bunları göre göre ve içim acıya acıya oradan geçtik. Yolda bazı Özbekler ve dışarıdan gelmiş yabancılar bizim arabaya saldırmaya kalkıştılar, etraf onlarla dolu ama biz kaçtık. Bizim dördüncü katta benim büyüğüm vardı, halalanımla oraya girdik ama o gece korkudan uyuyamadık. Sonra müdürümüz bir kamyon bulmuş, akrabalarımı ve bizi dağın dibinde kurulu olan askeri birlik poligonu vardı, oraya taşındılar.”⁷⁰

⁶⁷ Devrisheva, “Türk ve Rus Kaynakları Işığında 1989 Fergana Olayları”, *Belgi*, S. 17, Kış 2019/1 s. 1175-1177.

⁶⁸ Devrisheva, *agm*, s. 1177.

⁶⁹ Cennet Recepoğlu ile 22 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁷⁰ 1957 Özbekistan Fergana doğumlu Melike Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

Öte yandan olaylar olmadan önce Ahıska Türklerini uyaran, hatta hayatları pahasına onları koruyan Özbekler de olmuştur. Cennet Recepoğlu bu konuda şunları söylemiştir:

“...Yıllarca komşuluk yaptığımız Özbek bir aile vardı. Kızıyla okudum. Onların oğluyla ağabeyim aynı okula gitti. Beraber okuduk, oyun oynadık. Düşünlerine gittik, onlar bizim düşünlerimize geldiler. O bile söylüyordu; ‘Komşu bak, böyle böyle bir şeyler var kendinize dikkat edin.’ Ama korkuyorlardı. Mayıs ayında bir şey olacağı belliydi. 1 Mayıs’ta şenlikler, 9 Mayıs’ta da büyük bayramlar olurdu. 1989’un Mayıs’ı çok tuhaftı, çok soğuktu. Biz amcamlara gittik. Amcam bize kızdı ‘Siz soğukta ne geziyorsunuz?’ diye. ‘Mayıstayız annem ne olacak ağabey’ dedi. Bunun üzerine amcam ‘Bir şeyler olacak ama ne zaman olacak bilmiyorum, mümkün olduğu kadar sokağa çıkmayın’ dedi.”⁷¹ Fergana bölgesinde başlayan olaylar Özbek ve Rusların bütün gizleme çabalarına rağmen kısa sürede Özbekistan’ın her yerine yayılmış ve kanlı çatışmalara dönüşmüştü. Andican Tıp Fakültesi’nde o günlerde öğrenci olan Dr. Veli Eyüpoğlu yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir:

“...Ben, olaylar olduğunda Andican Tıp Fakültesinde sınavlarımı veriyordum. Olaylardan hiçbir haberim yoktu. Sınıf arkadaşlarım olayları bana anlattılar ve dediler ki ‘ne duruyorsun’ hemen eve gitmem gerekiyordu, çıktım, baktım her yer polis, eve geldim. Yaşadığımız ev Fergana’da idi. Türklerin evlerini, arabalarını ters çevirip yakmışlar. Ben şok oldum, böyle bir şey beklemiyordum. Bizim eve geldim, evin eşyalarını dışarıya çıkarmışlar yakmaya hazırlanıyorlar. Büyük bir kalabalık, ben arabadan indim, isyan edenler beni gördüler, tanıdılar, bağırarak beni takibe başladılar. Beş kilometre kovaladılar. Birinin elinde çok büyük bir bıçak, birinin elinde silah vardı. Ben askerlere doğru kaçtım, en az beş kilometre kovaladılar, sonra asfalt yoldan polis geldi. Onlara el salladım, korktum. En sonunda polis yaklaştı, ‘ne yapıyorsun?’ dedi. Evime geldim dedim, beni kovalıyorlar, silahla takip ediyorlar, beni öldürmek istiyorlar. Polis hiçbir şey demedi. ‘Gel arabaya otur, dediler.’ Beni oturttular, onlar da ellerinde silahla bekliyorlardı. Ne bir soru sordular ne de onlara bir şey dediler.”⁷²

Aydın İncirliova’da yaşayan Ahıskalı Türklerle yaptığımız görüşmelerde, 100-150 kadar Ahıska Türkünün olaylar sırasında öldüğü belirtilmiştir.⁷³ Resmî kaynaklarda 66 Ahıska Türkü öldüğü duyurulmuştu. Böylece 45 yıldır dostluk içinde yaşayan iki halkın dostluğu bozulmuştu. Rusya Federasyonu yetkilileri olaylar sırasında Ahıska Türkleri ile diğer toplulukları, can güvenliklerini sağlamak amacıyla askeri poligonda toplamışlardı. Burada toplananların bazıları yaklaşık 30-45 gün kalmıştır.

Sovyet Hükümeti olaylar sonrası Poligonda koruma altına aldığı 14.000 Ahıska Türkü ile, Kırım Tatarı, Tacik, Kırgız, Ermeni, Rus, Yahudi ve Azerbaycanlıları yük taşıma uçakları ile çeşitli şehirlere (Smolensk, Belgrad, Orel, Tula vb.) göndermiştir. Bu durumu Melike Aziz şu şekilde aktarmaktadır:

“...Poligonda on gün kaldık, burası çok kalabalıktı, 50 bin mi desem 100 bin mi desem insan vardı, köylerden getirmişler. Poligonda bazılarımız yerde, bazılarımız asker karyolasında yattık. Zaman zaman bize yemek getiriyorlar, bazen malzeme veriyorlardı, ‘şunu pişirin yiye’, diyorlardı. Çoğu zaman malzemeleri kamyonlarla getirip üstümüzden atıyorlardı. Hava çok sıcaktı, dağıtılan yiyecekler buzdolabı olmadığı için kısa zamanda bozuluyordu. Poligonda hijyen bozulmuş, hastalık artmıştı. Aramızdan liderler seçtik. Biz Türkiye’ye gitmek istiyorduk, onlar bizi Rusya’nın içine göç ettirmek istiyorlardı. Rus liderler geldiler, toplantılar yapıldı. 10 gün sonra kamyonlarla tekrar geldiler, ellerinde bir liste, listeye göre bizi kamyonlara bindirdiler, elimize 5.000 Rus parası verdiler. ‘Haydi binin kamyonlara’ dediler, oradan bizi havaalanına götürdüler, yük uçaklarına bindirdiler, yanımızda ne getirebildiysek onların üzerine oturduk ve tankları taşıyan yük uçakları ile 4 saat uçtuk. Uçakta yuvarlanan, kusan çok oldu, yolculuk çok zor geçti. İndikten sonra 15 saat yol yürüdük. Bizi, hayvanları bağladıkları yerlerde yatırmak istediler. Aramızdan seçtiğimiz liderler dediler ki ‘Biz burada duramayız, biz de insanız’, bizi geri getirdiler, öğrenci yurdunda yatırdılar. Orada 78 gün zorluklarla yaşadık; su yok, yiyecek yok. Sonra beyim, ‘Azerbaycan’a gidelim annemler bizi bekliyor.’ dedi. Allah, beyimden razı olsun, bizi kurtardı. Beyim, olaylar çıktığı sırada Azerbaycan’daydı, olaylardan haberi orada olmuş, bir telaş içerisinde kapılmış ve bizi merak etmiş, bir gün düşünmüş; bizimkileri yaktılar, öldürdüler, evimizi yıktılar diye, kardeşinin düşününü bırakıyor, bir iş adamına yalvarıyor, onunla onun özel uçağıyla Fergana’ya geliyor. Eve gidip bize bakıyor, bizi bulamayınca telaşı iyice artıyor, poligona geliyor, birden onu karşımda gördüm. Nasıl geldin dedim, ‘Ben gelirim.’ dedi. O da zorluklarla gelmiş, sarışın olduğu ve iyi Rusça bildiği için soranlara ben Rus’um demiş. İlk önce Rusya’ya gittik, daha sonra Azerbaycan’a, Azerbaycan halkı bizi çok iyi karşıladı, her evi gezdiler, bizlere yardım yaptılar. Kardeşlerimize bunu nasıl yaparlar diye Ruslara ve Özbeklere de çok kızdılar. Koli koli yardım getirdiler. Azerbaycan halkından Allah razı olsun. Orada da kalabilirdik ama beyimi Ermenilerle olan Karabağ Savaşı’na aldılar. 34 ay orada kaldı, çocuğum bir buçuk yaşında idi. Başka birilerini gördüğü

⁷¹ Cennet Recepoğlu ile 22 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁷² 1956 Özbekistan Fergana doğumlu Veli Eyüpoğlu ile 24 Mart tarihinde yapılan görüşme.

⁷³ Veli Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

zaman ‘Babam geldi’ diye bağırıyordu, sonra dedik ki biz Türkiye’ye gitmeliyiz, yol açılmıştı. Benim adam Türkiye’ye gidelim dedi, iyi ki de Türkiye’ye gelmişiz. Çok zorluklar yaşadık ama Azerbaycan ve Türkiye bizi çok iyi karşıladı. İlk önce Iğdır’a sonra Bursa’ya en son 1994’te ise İzmir üzerinden Aydın İncirlioğlu’na geldik.”⁷⁴

4. Ahıska Türklerinin Aydın İncirlioğlu’na Yerleşmesi

Ahıska Türkleri 1994’ten itibaren Aydın’ın İncirlioğlu ilçesine gelip yerleşmeye başlamışlardır. Bu yerleşimde Rusya’da başlayan Kolhoz uygulamasının dolaylı etkisi olmuştur. Rusya’da 1930’larda Kolhoz uygulamasının başlamasıyla birlikte, bu durumu benimsemeyen bazı Ahıska Türklerine uygulanan baskı sonucu, Ahıska Türklerinin bazıları çeşitli yollarla Rusya’dan kaçmak zorunda kalmıştır. İncirlioğlu’na yerleşen Ahıska Türklerinin bu bölgeye yerleşmesinde önemli rol oynayan akrabaları kolhoz uygulamasından kaçan ve 1938–1939 yılları arasında Türkiye’ye gelmiş ve daha sonra İzmir’e yerleşmiş olan Sağlık Memuru Fazıl Altıparmak’tır. Ahıska Türklerinin önemli bir bölümünü oluşturan Eyüpoğulları ile Recepoğulları ilk önce Iğdır’a gelmişler, daha sonra buradan bir kamyonla Bursa’ya gitmişler; Bursa’nın Yıldırım ilçesinde kısa bir süre kaldıktan sonra buranın ikliminin soğuk ve nemli olması nedeniyle göç etme kararı almışlardır. İzmir’de bulunan akrabaları, Fazıl Altıparmak’ın iklim şartlarının Ahıska Türkleri için daha uygun olduğu önerisi ve daveti üzerine İzmir üzerinden Aydın’ın İncirlioğlu ilçesine gelip yerleşmeye başlamışlardır.

İncirlioğlu’na gelip yerleşen Ahıska Türklerinin hepsi bir anda gelip yerleşmemişlerdir. 1994’te gelip yerleşenler, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan’da bulunan akrabaları ve tanıdıkları ile sık sık telefon yoluyla irtibata geçmişler ve yerleştikleri yerin özelliklerini onlara anlatarak davet etmişler ve peyderpey Ahıskalılarının gelmelerini sağlamışlardır. Ahıska Türklerinin İncirlioğlu’na gelip yerleşmesi 1996-2002 yılları arasında yoğunlaşmıştır. Günümüzde İncirlioğlu ilçesine yerleşmiş olan Ahıska Türklerinin sayısı yaklaşık olarak 150 aileyi (550–650 kişiyi) bulmaktadır.

29 Mart 2024’te Aydın Ticaret Odasının Ramazan ayı nedeniyle hazırladığı ve yaklaşık olarak on yıldır gelenek haline getirdiği fakir, kimsesiz, dul, yetim, ihtiyaç sahipleri ile yardıma muhtaç kişiler için hazırladığı ve dokuz kaleme topladığı 150 erzak yardımının imza karşılığı dağıtıldığı tutanak da bu rakamları doğrulamaktadır. Nitekim bu yardım imza karşılığı dağıtılmıştır. Bu yardımdan 106 aile yararlanmıştır. Ekonomik durumu iyi olan ve işi olan pek çok aile de ihtiyaç duymadıklarını belirterek bu yardımı almamışlardır. Bu listeden yola çıkarak yaptığımız çalışmadan elde ettiğimiz bilgilere göre Aydın İncirlioğlu’na gelip yerleşen ve Aydın Ticaret Odasının yardımlarından yararlanan 106 ailenin geldikleri yer itibarı ile dağılımı şu şekildedir: 68 aile Özbekistan, 19 aile Kırgızistan, 18 aile Azerbaycan’dan, 1 aile ise Rusya’dan gelmiştir.

İncirlioğlu’na yerleşen Ahıskalı ailelerin büyük bir kısmını Eyüpoğulları soy ismini almış olanlar oluşturmaktadır. Günümüzde 58 kişi Eyüpoğulları soyadını taşımaktadır. Bunların 42 kişisi Özbekistan’dan göç etmiş ve büyük bir kısmı Fergana olaylarını yaşamış kişilerdir. Eyüpoğulları soy ismini taşıyan 16 kişi ise Aydın’da doğmuştur. İncirlioğlu’na yerleşmiş olan Ahıskalı Türklerin Aydın’a göç ettikleri ülkeler soy isimlerine göre tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: İncirlioğlu’na Yerleşen Ahıska Türklerinin Soy İsimlerine Göre Geldikleri Ülkeler

Soy İsmi	Geldiği Ülke	Soy İsmi	Geldiği Ülke
Abilgil	Azerbaycan	Eyüpoğulları	Özbekistan
Nasih	Azerbaycan	Turan	Özbekistan
Ağaoğlu	Azerbaycan	Ömeroğlu	Özbekistan
Binaliev	Kırgızistan	Recepoğlu	Özbekistan
Muhlisoglu	Kırgızistan	Lumanoglu	Özbekistan
Ömeroğlu	Özbekistan	Reşidoğlu	Özbekistan
Konyalı	Özbekistan	Garip	Özbekistan
Kasım	Özbekistan	İsmailoğlu	Özbekistan

⁷⁴ 1957 Özbekistan Fergana doğumlu Melike Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

Süleyman	Özbekistan	Raşıtoğlu	Özbekistan
Ahmetoğlu	Özbekistan	İlyasoğlu	Özbekistan
İsmailoğlu	Özbekistan		

Kaynak: Aydın Ticaret Odası yardım listesinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

İncirliova’da yaşayan Ahıska Türklerinin büyük çoğunluğu Sandıklı Mahallesi’ne yerleşmiştir. Bu mahalleyi Cumhuriyet Mahallesi takip etmektedir. Ahıska Türklerinin yerleştiği yerlerden birisi de Gerenkova Mahallesi’dir. Ahıska Türkleri İncirliova’ya yerleşirken mümkün olduğu ölçüde yakın akrabalarının yerleştikleri mahalleleri seçmişlerdir. Üç mahalleye yerleşen Ahıska Türkleriyle yaptığımız görüşmelerden anlaşılmaktadır ki; 1944’ten itibaren sürgün yaşayan Ahıskalılar, bulundukları bölgede birbirleriyle dayanışma içerisinde olmuşlar ve daha ziyade kendi içlerine dönük yaşamışlardır. Bu nedenle evlilikleri kendi aralarında yapmışlar ve böylece akrabalıkları artmıştır.

İncirliova’nın üç mahallesine yerleşen Ahıska Türklerinin büyük bir kısmı uzak veya yakın akrabalarından ve tanıdıklardan oluşmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İncirliova Sandıklı mahallesine yerleşen Ahıska Türklerinin soyadları şöyledir: Reşitoğlu, Keleş, Konyalı, Kasımoğlu, Garip, Oş, Ahmetoğlu, Rızaoğulları, Dede, Bedir, İlyasoğlu, Koç, Eyüboğlu. Merkez Cumhuriyet Mahallesi’ne yerleşen ailelerin soyadları şöyledir: Numanoğlu, Eyüpoğlu, Aziz, Süleyman, Rızaoğlu, Alişanoğlu, Kolik, Aşçı, Şahbeyazıt, Özkan, Ali, Feramuz, İlham, Abit, Nuriyev, İbrahim, Gider, Çelik, Süleyman. Gerenkova Mahallesi’ne yerleşen ailelerin soyadları ise şöyledir: Nasif, Karaahmet, Turan, Recepoğlu, Muhlis, Garip. Oş, Abit, Ağaoğlu, Kolik, Bedel. Bazı ailelerinin akrabalarının üç mahallede de yerleştikleri görülmektedir.

Ahıska Türklerinin büyük bir kısmı aile olarak ilk geldiklerinde bir arsa alıyor, önce bir avlunun içerisinde tek katlı bir ev yapıyorlar, daha sonra kat sayısını imar durumunun verdiği izin oranında artırıyorlardı. İlk kata ailenin en büyüğü yerleştiriliyor, diğer katlara kardeşler ve akraba üyeleri yerleştiriliyordu. Zamanla ekonomik durumunu düzeltten ve birikim yapanlardan bazıları iki katlı apartman satın alarak kardeşleri ile bir arada oturmuştur. Yıllar itibarıyla nüfusun artması üzerine ailelerin müstakil evlerin yanı sıra katlı binalara yerleştikleri görülmektedir.

İncirliova’ya yerleşen Ahıskalıların büyük bir kısmı ya aynı apartmanda ya da yürüme mesafesinde en az bir veya birkaç Ahıskalı komşuya sahiptir. Birbirleriyle her gün görüşmekte ve yerli halk ile iç içe yaşamakta ve kaynaşmış durumda oldukları gözlemlenmektedir. Yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda bu durumdan memnun oldukları söylenebilir. Türkiye’yi vatanları olarak benimsemişler ve gerekirse korumak için savaş dâhil her şeyi göze alabileceklerini belirtmişlerdir.⁷⁵

Nitekim 1989’da Fergana’dan göç eden Abdurrahman Recepoğlu, üzerindeki kıyafetin kolunda bulunan Türk bayrağını öperek: “*Türküz, bayrağımız ay yıldız, buna can kurban!*”⁷⁶ diyerek duygularını dile getirmiştir. Benzer sözler, İncirliova’ya yerleşen diğer Ahıskalı Türkler tarafından da çeşitli defalar ifade edilmiştir.⁷⁷ İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türklerinden bazıları, kendileri gibi Türkiye’ye göç eden bazı göçmenlere atf yaparak: “... Biz toprağımıza, vatanımıza onlardan daha çok sahip çıkıyoruz. Göç edenler Müslüman olabilirler ama onlar bizim kadar milliyetçi değiller. Bizler toprak için savaşıyoruz. Anavatan bizim için Türkiye’dir”.⁷⁸ Sözleriyle milli duygularını ifade etmişlerdir. Ahıska göçmenlerinin İncirliova’da yerleşmesinde pek çok kişinin etkisi olmuştur. Bunlardan birisi de Özbekistan’dan gelen Alaaddin (Ayubov)⁷⁹ Eyüpoğlu’dur. Alaaddin Eyüpoğlu, İncirliova’da “*T.C. Göçmen Ahıska Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*”ni kuran ve ilk başkanlığını yapan kişidir. O ilk yıllarda Ahıskalı Türklerin liderliğini yapmış ve Ahıskalı göçmenlerin 1994’te İncirliova’ya gelip yerleşmesinde büyük rol oynamıştır.

Göçmen Ahıska Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’nin açılmasında Türk Ocağı Başkanı Dr. Eyüp Doyuran’ın, dönemin Aydın Milletvekilleri Recep Taner ile Ali Uzunırmak’ın büyük katkıları olmuştur. Derneğin ilk açıldığındaki durumunu Dr. Eyüp Doyuran şöyle anlatmıştır:

“... İlk dernek açıldı, açılış töreni falan oldu. Dernek yardımlaşmaya bir şeyler kattı. Dernek bugünlerde belki önemli değil ama o günlerde ihtiyacı. O günlerde dernek, herkesi derleyip topluyor, kucaklıyordu. O dönemde iş yok, barınmak için ev problemli, eşya problemli, çocuklar okuyacak, eğitim almaları

⁷⁵ Fahrettin Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁷⁶ Abdurrahman Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁷⁷ 1987 Özbekistan Fergana doğumlu Aziz Lokmanoğlu ile 23 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme; Murat Ömeroğlu ile 23 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁷⁸ Abdurrahman Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁷⁹ Türkiye’de kurulan 11 Ahıska dernek başkanının 7 madde halinde Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinden isteklerini belirten dilekçede İncirliova Dernek Başkanı olarak imzası olan Alaaddin Beyin soyadı Ayubov’dur. Daha sonra Eyüpoğulları soyadını almıştır bkz. “Türk Devletinden İsteklerimiz”, *Ahıska*, Ahıskalılar Vakfı Tarih ve Kültür Dergisi, Haziran 2001, s.27.

problemler, sağlık hizmetleri almaları problemler çünkü kimlikleri yok. Hastaneye gitsen para yok, ilaç alamıyorsun. İşte o derneğin, kucaklayıcı bir hali vardı. O zaman lazımdı ve iyi de oldu. O zamanlar dernekle iş birliği içerisinde pek çok program yaptık”.⁸⁰

Aydın’a gelip yerleşen Ahıska Türkleri arasında hem 1944 hem de 1989 Fergana olayları sonrası iki sürgünü yaşamış olanlar bulunmaktadır. Aydın’ın İncirliova ilçesine gelip yerleşen ve 1944 sürgününü yaşayanların sayısı 24 kişiden oluşmaktadır. Ne yazık ki bugün bunlardan sadece beş kişi yaşamaktadır ve bunların sağlık durumları ile ilgili sıkıntıları bulunmaktadır.

Şekil 2. Ahıska Türklerinden Veli Aziz’in dernek tanıtım kartı

Tablo 2. 1944 ve 1989 sürgününü yaşayanlar

Adı Soyadı	Doğum Yılı	Durumu
Kerim Rizeoğlu	1928	
Ali Alioğlu	1930	
Paşa Çelik	1930	
Kebire Heliloğlu	1930	
Azemet Rizeoğlu	1932	
Duşeri Reşitoğlu	1933	
Nureddin Eyüpoğlu	1934	
Cemile Ömeroğlu	1935	
Enver Ömeroğlu	1935	
Fehreddin Recepoğlu	1936	Yaşıyor
Niyaz Kasimoğlu	1936	
Sekne Çelik	1936	
Mevlüt Atamoğlu	1937	
Kazim Ahmedoğlu	1938	

⁸⁰ Dr. Eyüp Doyuran ile 20 Mart 2024 Tarihinde yapılan görüşme.

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

Kifayet Receboğlu	1938	
Mehmet Garib	1938	
Mürvet Alioğlu	1938	Yaşıyor
Gülseher Osmanoğlu	1939	
Hasiyet Eyüpoğlu	1940	
Nevreste Muhlisoglu	1940	
Köşeli İlyazoğlu	1942	Yaşıyor
Bahtli Raşit	1942	Yaşıyor
Dilber Bedri	1942	
Züleyha Atamoğlu	1942	Yaşıyor

Kaynak: İskender ve Melike Eyüpoğlu

5. Ahıska Türklerine Yapılan Yardımlar

Ahıska Türkleri İncirliova'ya ilk geldiklerinde, yerli halka ve kendilerine yardımda bulunmak isteyenlere karşı çekingen ve temkinli davranmışlardı. Dr. Eyüp Doyuran ile yaptığımız görüşmede bu konuda şöyle söylemiştir:

“...Ahıska Türklerinin İncirliova'ya ilk gelişlerini takip ettik. Onlarla tanışmak için İncirliova'da bir lokanta ile anlaştık, birer ikişer onları davet ettik. Çok çekingen ve tedirgin davranıyorlardı. İlk başlarda çekingenliklerine bir anlam veremedim. Yönetimdeki arkadaşlara söyledim. Çekingenliklerini bizi tanımamalarına ve yaşadıklarına bağladım, ilk kez karşılaşıyorsun, onlar bizi tanımıyorlar, biz onları tanımıyoruz, acılar sıcak, Fergana'daki olaylar yeni yaşanmış, buna rağmen biz lokantayı doldurduk, ilk tanışma yaşandı. Tedirginliklerinde haklılar. Ondan sonra güzel şeyler yaşadık”.⁸¹

Fergana olaylarını yaşamış olan Cennet Recepoğlu ise o günleri şöyle anlatmıştır: “... Bizden önce gelen büyüklerimizden öğrendik. Onlar, bize anlattılar, korkulacak bir şey yok, sağlık konusunda bize yardımcı olacaklar dediler. Kayınvalidem çok duygulandı, ‘Hani sahipsiz değildiniz’ dedi ve çok ağladı. Sonra insanları tanıdıkça rahatladık”.⁸²

İncirliova'ya yerleşen Ahıska Türklerine ilk geldikleri 1994'ten itibaren pek çok kişi ve kurum yardımcı olmuştur. Yaptığımız görüşmeler sonucunda Ahıska'dan gelen insanlara geldikleri ilk yıllarda en çok yardım edenlerin başında kendisi de Bulgaristan'dan göç ederek Aydın'a gelip yerleşen ve Ahıska Türklerinin Hüseyin Amca dedikleri Aydın'da sarraflık yapan bir kişinin olduğu belirlenmiştir. Bu durumu İncirliova'ya yerleşmiş olan Melike Aziz şöyle anlatmaktadır: “... Hüseyin amcanın İncirliova'da kardeşleri vardı. Sık sık onları ziyarete gelir, bu esnada başta ekmek olmak üzere pek çok yiyecek ihtiyacımızı karşılardı. 2001 yılında ilk kez kimliklerimizi alabildik. Ondan önce sağlık hizmeti almak, eczaneden ilaç almak bizim için büyük problemdi. Allah razı olsun. Hüseyin amca elinde eczaneden aldığı ilaç poşetiyle gelir ve pek çoğumuzun ihtiyaç duyduğu ilaçlara kavuşmamızı sağlardı.”⁸³

Dönemin Aydın Milletvekilleri Recep Taner ve Ali Uzunırmak, göçmenlere yardım etmek amacıyla kişisel girişimlerde bulunarak, onlara soba, halı, kilim vb. eşyalar temin etmişler ve günlük yiyecek ihtiyaçlarının sağlanmasında katkıda bulunmuşlardı⁸⁴. Ayrıca Aydın Ticaret Odası Başkanı Hakan Ülken ile yaptığımız konuşmada kurum olarak yaklaşık 10 yıldır 160 aileye Ramazan ayında yardımda bulunduklarını belirtmiştir.⁸⁵ Ayrıca Recep Taner ve Dr. Eyüp Doyuran'ın girişimiyle İncirliova'ya yerleşen Ahıska Türklerine bayramlarda yiyecek ve erzak yardımı sağlanmıştır. Kurban bayramlarında kurbanlık verilmiş, çeşitli ihtiyaçları ile sağlık ihtiyaçları karşılanmasında katkıda bulunmuşlardır. Bu durumu Melike Aziz şöyle ifade etmektedir: “... Başta Hüseyin amca, Recep Taner, Dr. Eyüp Doyuran olmak üzere İncirliova'nın yerlilerinden bazıları, buraya ilk geldiğimizde çeşitli yardımlarda bulunarak, bizim ayağa kalkmamıza destek verdiler. Onlara müteşekkirimiz”.⁸⁶

⁸¹ Dr. Eyüp Doyuran ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁸² Cennet Recepoğlu ile 22 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁸³ Melike Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme. 1955 Özbekistan Fergana doğumlu İskender Eyüpoğlu ile tarihinde yapılan görüşme.

⁸⁴ İskender Eyüpoğlu ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme. Recep Taner ile 5 Nisan 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁸⁵ Hakan Ülken ile 22 Nisan 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁸⁶ Melike Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

Recep Taner, aynı yardımın yanı sıra nakdi yardımda da bulunmuştur. Kendisi ile yaptığımız görüşmede nakdi yardım ile ilgili alçak gönüllülüğünden dolayı konuşmamıştır. Bu durumu İskender Eyüpoğlu şöyle ifade etmektedir: “...O dönemin milletvekillerinden birisi 1000 Türk lirası maddi yardımda bulundu. Dernek başkanı Alaattin abiye bu parayı verdi ve dedi ki ‘...Bu parayı halka bölüştür ve bir listesini bana getir’ dedi. Alaattin abi de öyle yaptı”.⁸⁷

İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türkleri, doğruluk, dürüstlük ve çalışkanlıkları ile kısa zamanda kendilerini sevdirmişlerdir. Bunun üzerine ilk geldiklerinde kendilerine çekingen davranan yerli halk zamanla onları sevmiş ve onlara her türlü desteği vermeye çalışmıştır. Nitekim ilk dernek kurulurken üç katlı binanın sahibi olan ve ikinci katında kendisi oturan Kazım Bey, evinin altındaki işyeri olarak kullanılan mekânı Ahıska Türklerine dernek kurmaları için tahsis etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Ahıska Türkleri, Türkiye’ye geldikleri ilk yıllarda kimliklerini alamamışlardır. İlk defa kimliklerini 2001’de almışlardır. 1994’te İncirliova’ya gelmeye başlayan Ahıska Türkleri, kimliksiz olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Ahıska Türkleri çocuklarını okula yazdırırken, hastanede, sağlık ocağında muayene olurken ya da herhangi bir işte çalışırken sigorta çıkarmada sıkıntılar çekmişlerdir.

Sağlık problemlerinin giderilmesinde Dr. Eyüp Doyuran’ın büyük katkısı olmuştur. Melike Aziz sağlık konusunda aldıkları desteği şu şekilde anlatmaktadır: “...Hastanede muayene ve tedavi konusunda yardımcı oluyorlardı. Hiç zorlanmadık. İlk olarak kimliğimizi 2001’de aldık. İncirliova’da ilk bizim aileye kimlik verildi. Hastaneye gittiğimizde bizim Ahıskalı olduğumuzu biliyorlardı. Para ödemededen direkt geçiyor ve muayene oluyorlardı. Çok yardımcı oluyorlardı. Hastanelere az gittik. Zaten genç insanlardık. 39 yaşında buraya geldim. Beyim de 40 yaşında idi. Çocukların okullara kayıtlarında da zorluk yaşamadık, destek gördük”.⁸⁸ Her ne kadar Melike Aziz’in de belirttiği üzere gelenlerin genç olması nedeniyle sağlık sorunu çok yaşamadıklarını belirtmelerine rağmen önemli sağlık sorunları yaşayanlar da olmuştur. Bunlardan birisi de Fergana olayları sonrası Azerbaycan’a göç eden ve orada Azerbaycan-Ermenistan Savaşına katılan ve hastalık kapı Latif Reşitoğlu’dur. Reşitoğlu’nun karşılaştığı sağlık problemleri ile ilgili detaylı bilgilere sahip olan ve kendisine bu konuda büyük destek olan Dr. Eyüp Doyuran şöyle söylemiştir:

“...Latif Reşitoğlu Özbekistan Fergana olaylarından sonra ailesini alıp önce Azerbaycan’a geliyor. İşte o dönemde Azerbaycan, Ermenilerle savaşıyor, Karabağ savaşını veriyor. Halk Cephesinde silah yok, hiçbir şey yok. Askeri anlamda eğitimsiz, milis kuvvetleriyle Azerbaycan toprağını savunmaya çalışıyor. Karabağ Ermeniler tarafından işgal oluyor, o dönemde Latif Azerbaycan’da Halk Cephesi saflarında Ermenilere karşı savaşıyor, dağda savaşırken muhtemelen hepatit mikrobunu kapıyor. Bu karaciğer hara betine yol açıyor. İlk başlarda iyi idi. Ama sonradan Latif rahatsızlandı. Karaciğer yetmezliği, karaciğer harabiyeti, siroz ve karaciğerini bitiriyor, bunun sonucunda organ nakli gerekiyor. Karaciğer bulduk. Dokuz Eylül Üniversitesi’nde nakil yapıldı, daha sonra Aydın’a getirdik. Bakım gerekiyor, normal şartlarda kendi başına bakabilecek durumda ve şartlarda değil. Ama bakılması gerekiyor ne yapıyorduk? Aydın Devlet Hastanesi’ne yatırıyorlardı bunu, 3 ay 5 ay kalıyordu. Örneğin kış günü sıcak ortamda yemek ve tedavisi sürdürülüyordu. Latif çok onurlu bir insandı, bu durumu içine sindiremiyor, kaçıp gidiyor, gidip buluyor, alıp getiriyorduk. Şu an Aydın’ın Umurlu çıkışında eskiden çöp şişçiler vardı, orada biz buna dükkân açtık. İsmi ‘Doyuran Çöp Şiş’ koydu. Benim soyadımlı koydu. Açılış yapılacak her şeyini aldık. O gün gene rahatsızlandı işini sürdüremedi”.⁸⁹

Latif Reşitoğlu gibi İncirliova’ya gelip yerleşen Ahıska Türkleri arasında Azerbaycan ile Ermenistan arasında olan savaşa Azerbaycan saflarında katılanlar bulunmaktadır.⁹⁰ Kimlikleri geç verilen Ahıska Türkleri, ev, arazi, araç satın alırken de sıkıntı çekmişlerdir. İlk geldikleri yıllarda kiralık ev tutan Ahıskalılar, zamanla para biriktirmişler ve mal mülk sahibi olmak istemişler ancak kimlikleri olmadığı için sıkıntı çekmişlerdi. Bu konuda da yerli halkın desteğini görmüşlerdir. İskender Eyüpoğlu yaşadığı bir durumu şöyle anlatmaktadır:

“... Üç sene çalıştım. Para biriktirdim, biraz da borç aldım ve Bağkur evlerinden bir ev aldım. Allaha şükür, bugün bütün kardeşlerimin bir evi var, yaşamımız güzel. Yerleştik, buralı olduk, hepimizin evi, arabası var. Çocukları evlendirdik. İlk geldiğimizde şivemiz biraz farklı olduğu için bizi yabancı görenler oldu, işverenler iş vermediler. Zamanla bizi tanıdılar, doğruluğumuzu, dürüstlüğümüzü, çalışkanlığımızı gördüler ve bize yaklaştılar. İş verdiler, iyi insanlar da vardı. Benim kimliğim yoktu. Ev alamıyorum, kimliksiz ev almak istiyorum. Kazım Abi diye biri var. Derneğimizin üstündeki üç katlı bina onun evi idi, altını bize vermişti, dernek olarak kullanın diye. Ona gittim dedim ki. Kazım abi ben kimliğim olmadığı için ev alamıyorum, Kazım Abi, Alaaddin abimle arkadaştı. Bizlere ilaç alır, destek olurdu, iyi insan diye düşündüm ve onun kimliği ile ev aldım. Sonra komşular, beni tanıyanlar, ‘Sen ne yaptın? Nasıl güvenirsin Kazım Bey’e, senin evini elinden alır.’ dediler. O iyi huyu ile benim evimi elimden alırsa alsın, ben ne yapayım, dedim. Ben ev alamıyorum, kardeşlerimde de kimlik yok. Nasıl yapacağız? Ben de bir an önce ev almak istiyorum. Sonra biz kimliğimizi aldığımız zaman Kazım

⁸⁷ İskender Eyüpoğlu ile 22 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁸⁸ Melike Aziz’le 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁸⁹ Dr. Eyüp Doyuran ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

⁹⁰ 1956 Azerbaycan doğumlu Veli Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

Abi dedi ki ‘İskender Bey bu ev işini hemen halletmemiz lazım, bana bir şey olursa ne yapacaksın?’, dedim abi ne yapacağım? mecbur kaldım aldım. İyi insan olduğumu gördüm, kazıklamazsın diye senin kimliğini aldım. Evi benim üzerime devretti, bütün masraflarını da kendisi karşıladı. Bizim Ahıskalılardan yerlinin adına ev, arsa, arazi alanlar oldu. Ahıskalılardan birisi Emin Bakkal adına arazi aldı. Emin abi bakkallık yaptığı için ona Emin Bakkal ismini vermiştik. İyi bir insandı. O da kimliklerimizi aldıktan sonra üzerindeki araziyi devretti ”.⁹¹

6. Ahıskalı Türklerin İstihdamı

Daha önce belirttiğimiz gibi; 1994’ten itibaren Aydın İncirliova’ya gelmeye başlayan Ahıska Türklerinin hemen hepsinin bir mesleği bulunmaktadır. Gelenler çeşitli meslek gruplarından oluşuyordu. Örneğin büyük bir kısmı Cumhuriyet Mahallesi’ne yerleşen Eyüpoğulları arasında, doktor, makine mühendisi, öğretmen, mimar, aşçı bulunmaktadır. Benzer meslek grupları diğer İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türkleri arasında da bulunuyordu. Ne yazık ki İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türkleri mesleklerini yeni yerleştikleri İncirliova’da yapamamışlardır. İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türkleri yıllarca kimlik edinemedişlerdi.⁹² Bu nedenle sigortalı işe ve devlet memurluklarına girememişlerdir. Ayrıca pek çoğu göç/sürgün esnasında kimliklerini ve diplomalarını yanına alamamışlar, bazılarının diploması Fergana Olayları sırasında Özbeklerin çıkardığı yangınlar sonucu yanmıştır. Öte yandan Türkiye, gelen Ahıskalıların diplomalarını getirmelerini ve denklik belgeleri almalarını Türkiye’de çalışabilmeleri için şart koşmuştur. Bu nedenle Ahıska Türkleri yıllarca geldikleri yerlerde bitirdikleri okullara başvurarak gerekli belgeleri almak istemişler, fakat Özbekistan ve Gürcistan’daki yetkililer çeşitli zorluklar çıkararak vermemişlerdir. Bu yüzden hakları olan belgeleri alamamışlar ve mesleklerini yapamamışlar ve çok zorluk çekmişlerdir. İncirliova’ya gelip yerleşen Ahıska Türklerinin yaşadıkları sıkıntılara şahit olan dönemin Aydın Milletvekili Recep Taner bu konuda şöyle konuşmuştur: “...Efendi, iyi ve dürüst insanlar ellerinde meslekleri olduğu halde mesleklerini yapamadıkları için sıkıntı çekmişlerdir”.⁹³ Gerekli belgeleri zamanında elde edemeyen Ahıska Türkleri geçimlerini sağlayabilmek için esas meslekleri dışında, çeşitli işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Örneğin öğretmen ilk geldiğinde Buz Fabrikasında çalışmış,⁹⁴ Doktor tarlada pamuk sulamış,⁹⁵ makine mühendisi boyacılık ve kartonpiyer işçiliği, aşçı bahçıvanlık yapmıştır. Kadınların bir kısmı tekstil atölyelerinde çalışmış ve hala çalışmaktadırlar. İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türklerinin büyük bir kısmı inşaatlarda boyacılık ve kartonpiyer işçiliği yapmış ve bazıları yapmaya devam etmektedir.

Ahıska Türklerinin yaptıkları işlerde düzenli, çalışkan, titiz ve dürüst olmaları nedeniyle yerli halk tarafından onların takdir edilmelerine ve iş vermede öncelik tanınmalarına neden olmuştur.⁹⁶ Diğer yandan İncirliova’da büyüyen yeni kuşak Ahıska Türkleri arasında doktor, elektrik mühendisi, öğretmen, madenci, çevre mühendisi, şoför, mobilyacı, boyacı, turizmci, borsacı ve yerel belediyede memur olarak çalışanlar bulunmaktadır. Yeni kuşak, Türkiye Cumhuriyeti’nin kendilerine sunduğu eğitim ve iş imkânlarından yararlanmış ve ayrımcılığa maruz kalmamıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

2.7.1992 tarihli ve 3835 numaralı Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskânına dair kanunla, Ahıska Türklerinin Türkiye’ye göç etmesi kabul edilmiştir. Kanunun kabul edilmesinden sonra 200 Ahıska Türk’ü Iğdır’a yerleştirilmiş, bunların barınma, eğitim, iş ve sosyal hakları ve her türlü ihtiyaçları Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Daha sonra gelenler kendi imkânlarıyla gelip Türkiye’nin çeşitli şehirlerine yerleşmişlerdir. Aydın İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türkleri kendi imkânları ile ilk önce Bursa, İzmir, Antalya’ya gelen göçmenlerdir. Bunlar ilk önce geldikleri bu şehirlerde uzun kalmamışlar ve İncirliova’ya 1994’ten itibaren peyderpey gelmeye başlamışlardır. Diğer yandan İncirliova’ya yerleşen Ahıska Türklerinden bazıları Türkiye dışında bulunan akraba ve tanıdıkları ile iletişime geçerek yerleştikleri İncirliova’nın özelliklerini anlatmışlar ve onların doğrudan İncirliova’ya gelip yerleşmelerini sağlamışlardır. Günümüzde yaklaşık 150 aile (550-650 kişi) Ahıska Türkü İncirliova’da yaşamaktadır. Bu aileler ilk geldikleri yıllarda yaşadıkları sürgünler sonucu travmalar nedeniyle içe kapanık ve çekingen tavır takınmışlardır. Münferit gelen bu göçmenlere devletin doğrudan yardımı olmamıştır. Hatta kimliklerini yıllar sonra alabilmişlerdir.

Aydın İncirliova’ya gelen Ahıska Türkleri Azerbaycan, Gürcistan, Özbekistan’dan Türkiye’ye gelen insanlardır. Beriya ve Stalin’in iskân politikası sonucu zorunlu olarak göç etmek zorunda kalan Ahıska Türklerinin Türkiye’ye gelmeden önce yaşadığı yerdeki toplumlarda farklı unsurlar bir arada yaşamaktaydı. Ruslar; bu çeşitli milletlerden oluşan insanları bir çatı altında kaynaştırmak istemiş ve bunun için Rus dili, kültürü ve yaşam tarzını

⁹¹ İskender Eyüpoğlu ile 22 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme

⁹² Bazı Ahıska Türkleri 9 yıl kimlik alamamıştır bkz. “Türk Devletinden İsteklerimiz”, *Ahıska*, Ahıskalılar Vakfı Tarih ve Kültür Dergisi, Haziran 2001, s.27.

⁹³ Recep Taner ile 22 Mart 2024 Tarihinde yapılan görüşme.

⁹⁴ Melike Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme

⁹⁵ 1961 Özbekistan Fergana doğumlu Dr. Murat Eyüpoğlu ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme

⁹⁶ “Aydın Belediye Başkanı Hüseyin Aksu’nun evinde 18 yıl çalışmış ve emekli olmuştur. Yıllarca çalışan tek kişidir”. (İskender Eyüpoğlu ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme).

benimsetmeye çalışmıştır. Bu topluluklar için Ahıska Türkleri hariç, Rusça resmi dilin ötesinde anadil haline gelmiştir. 1944'te asılsız iddialarla Ahıska Türkleri bulundukları topraklardan sürülmüşler ve yıllarca her türlü kötü şartlara ve haksız muameleye karşın hayatlarını sürdürmeyi başarmışlardır. Ahıska Türkleri gerek 1944 sürgünü gerekse 1989 Fergana Olayları sonrası sürüldükleri yerler içerisinde SSCB'de anadillerini kaybetmeyen tek topluluktur.

Günümüzde 10 ülkede dağınık bir şekilde yaşam mücadelelerini sürdüren Ahıska Türklerinin göç ettiği yerlerden birisi de Türkiye olmuştur. Aydın ilinin İncirliova ilçesine yerleşen Ahıska Türkleri Türkiye'yi yeni vatanları olarak benimsemişlerdir. İncirliova'ya yerleşen Ahıska Türkleri daha önce yaşadıkları ülkelerden aldıkları eğitim sonucu elde ettikleri diplomalarını yıllarca kullanamamışlar, aldıkları eğitimle ilgisi olmayan işlerde yıllarca çalışmışlar ve birikim yaparak ev, araba, arazi ve işyeri sahibi olmuşlardır.

İncirliova'ya ilk geldikleri yıllarda hem yerli halk hem de kendileri çekingen davranmış, fakat kısa bir süre içerisinde birbirlerini iyice tanıdıktan sonra kaynaşmışlardır. Ahıska Türklerinin, çalışkan, dürüst, iyi insanlar olması yerli halk ve devlet otoriteleri tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. İncirliova ilçesine yerleşen Ahıska Türklerinden hiçbirisi herhangi bir suç işlememiş, kavgaya karışmamıştır. Çevreleriyle uyum içerisinde yaşamışlardır. Günümüzde yerli halktan kız alıp vermeler de başlamıştır. Böylece yıllarca içe dönük yaşayan Ahıska Türklerinin artık yerli halkla iyice kaynaştığı görülmüştür. İncirliova'ya yerleşen Ahıska Türklerinin en az 10 yıllık bir eğitim aldıkları, bazılarının üniversiteye giderek ön lisans ve lisans eğitimi aldıkları ve eğitimli bir topluluk oldukları ve birkaç tane yabancı dil bildikleri belirlenmiştir. Azerbaycan, Gürcistan, Özbekistan gibi farklı ülkelerden gelmelerine rağmen Türk kimliklerini, dillerini, gelenek ve göreneklerini sürdürdükleri belirlenmiştir. İncirliova'ya yerleşen Ahıska Türkleri, Türkiye'yi kendi anavatanları olarak benimsedikleri gibi İstiklal Marşı'nı kendi marşları, Türk bayrağını da kendi bayrakları olarak benimsemişlerdir. İncirliova'da yaşadıkları mahallelerde yaptıkları düğün ve toplantılarda kendi öz kültürlerine sadık kaldıkları ve sürdürdükleri tespit edilmiştir. Sonuç olarak Aydın örneği üzerinden bakıldığında Ahıskalılarının sessiz çığlığı 1944 yılından günümüze sürmekte olup yeni çalışma ve politikaların bu çığlığa sessiz kalmaması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Ahıska is a region in northeastern Turkey, currently located within the borders of Georgia. Ahıska has a common border with Ardahan, Posof and Çıldır. Ahıska was referred to as “Ak-syka”, “Akhır-Kıska” and “Ahıska” by the tribes that lived around it. Until 1944, Meskhetian Turks commonly used the term “Caucasian Turks” when defining themselves, and after 1980 they used the term “Meskhetian Turks”. Meskhetian Turks refer to the Turks living in and around Meskhetia. In the historical process, Huns, Khazars, Kipchaks, Georgians, Seljuks, Safavids and Ottomans established sovereignty in the region in different periods. On March 16, 1921, it was ceded to Russia with the Moscow Treaty signed with the Soviet Union and this situation was once again confirmed by the Treaty of Kars on October 13, 1921.

Method

This study, which is a research article, examines the migration of Meskhetian Turks, who were forcibly exiled from Meskhetia in 1944 and from Uzbekistan Fergana in 1989 and still cannot return to their homeland, from Uzbekistan Azerbaijan and Kyrgyzstan to Aydın İncirliova. The aim of the study is to make the voices of Meskhetian Turks, who are scattered in 10 countries and have great difficulty in making their voices heard, heard and attract the attention of the scientific world. Interview technique and document analysis method, which are qualitative research methods, were used in the study. In addition, articles, books and journals on the subject were reviewed in the literature. 1944 and 1989 exile and settled in İncirliova district of Aydın province, one-on-one interviews were conducted with Meskhetian Turks and the interviews were audio recorded. Then the voice recordings were transferred to a word file and analyzed. Thus, the data to be used in the research were obtained. The data obtained were analyzed descriptively. In addition, the article has the identity of a local history study in terms of its method.

Findings

Lavrenti Beriia, People's Commissar of Internal Affairs of the Union of Soviet Socialist Republics, wrote a letter to Stalin on July 24, 1944, asking for the expulsion of a large part of the Turkish population in Meskhetia on the grounds that they tended to contact their relatives in Turkey, engaged in smuggling, and could form an infrastructure for Turkish intelligence. The main aim of Beria and Stalin, both Georgians, was to remove the Turks from this region and settle Georgians in the vacated places. As a matter of fact, Beriyan's idea to move the Turkish population living in 220 villages and towns was approved by the USSR State Ministry of Defense. On November 14, 1944, people were asked to get ready in a few hours without proper explanation. On November 15-18, 1944,

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

91,095 people were deported in very bad weather conditions with 60-70 people in train wagons carrying cargo and livestock. 17,000 people lost their lives during the journey. People were under repressive rule for 12 years in the region where they were deported. They were forbidden to go anywhere. People could not find their relatives lost during the deportation, so families were broken up. People who were deported to Kyrgyzstan, Azerbaijan and Uzbekistan were reunited with their relatives only after 1956. Meskhetian Turks, who came and settled in Uzbekistan under difficult conditions, developed economically and culturally as a result of their hard work and solidarity, and their welfare increased over time. They became better off than the local population. In Georgia, there was discontent against Russians and other peoples and the Russians used this situation to their advantage. The KGB secretly provoked the Georgians. The two peoples, who had lived together in brotherly coexistence for years, came face to face in a marketplace and clashes broke out. The events spread in a short time and the Fergana Events (1989) occurred, in which hundreds of people died. Thousands of Meskhetian Turks first left their homes and gathered in a military unit in Fergana. From there they were put on hangar planes carrying cargo, traveled for hours in the air and forced to settle in places with difficult terrain.

Discussion and conclusion

The Meskhetian Turks, who are scattered in 10 different countries of the world, have come to Turkey as their homeland. Meskhetian Turks started to come and settle in Incirliova district of Aydın province since 1994. The first ones contacted their close relatives and acquaintances by phone, and in the following years, they introduced and showed Incirliova through social media. Over time, their number gradually increased, and as of today, it is about 150 families (550-650 people). The majority of Meskhetian Turks settled in Incirliova are from Uzbekistan. Twenty-four people from Uzbekistan are the ones who lived through both deportations in 1944 and 1989. Unfortunately, five of them are alive today. Psychological traces of the deportations are seen on these people. More than fifty percent of Meskhetian Turks who came and settled in Incirliova are from Uzbekistan, followed by those from Kyrgyzstan and Azerbaijan. The majority of the arrivals settled in Sandıklı, Cumhuriyet and Gerenkova neighborhoods. While settling here, Meskhetian Turks preferred the neighborhoods where their relatives and acquaintances were located. They faced many problems when they first arrived. The most important of these were not being able to get an identity card, not being able to practice their professions, not being able to find a job and not being able to benefit from health and education services. Meskhetian Turks showed timid behaviors in their relations with the public at first, but after both sides got to know each other, they merged. The Meskhetian Turks were mostly assisted by the prominent local people, Recep Taner and Ali Uzunırmak, the deputies of Aydın at the time. In addition, Dr. Eyüp Doyuran was among those who supported Meskhetian Turks in many fields, especially in health. With the initiatives of Hakan Ülken, the President of Aydın Chamber of Commerce, food aid was and still is provided to Meskhetian Turks during the Ramadan feast for about ten years.

In time, the Meskhetian Turks were able to integrate with the local population after seeing the support and goodwill of the locals. Although many Meskhetian Turks were university or college graduates, their diplomas were burned along with their houses after the Fergana Events. Some Meskhetian Turks did not receive their diplomas or certificates during the deportation. Although they had professions such as doctor, architect, teacher, engineer, architect, etc., when they came to Turkey, Turkey asked them for documents, but they could not submit their documents. When they applied to the schools or authorities in Uzbekistan where they had previously graduated in order to obtain documents, they were not helped. Some of those who did have diplomas could not obtain equivalence in Turkey or could not pass the exam related to their field. Therefore, for years, these qualified people have tried to make a living under very difficult conditions. Most of these qualified people who settled in Incirliova made a living by working as painters, plasterers and plasterboard workers in constructions and retired.

Meskhetian Turks have worked under difficult conditions for years. Meskhetian Turks, who could not get their identity cards for years, also had difficulties in buying property on their own. In this regard, they owned property by taking title deeds on people they trusted from the local people. Meskhetian Turks were able to get their identity cards only in 2001 and thus made some gains. Later, these well-intentioned people transferred the title deeds of places such as houses and land to the Meskhetian Turks after their identity cards were issued. Meskhetian Turks were appreciated by the locals for their hard work and honesty, and this played a very important role in the people giving them jobs. Meskhetian Turks, whose economic situation was very bad when they first arrived, now have their own cars and houses and are very happy with this situation. Socially and culturally, they have preserved their Turkish identity and language. Their education level is high. They speak more than one foreign language and are very attached to their traditions. In conclusion, Meskhetian Turks have built a new life for themselves in Incirliova and have embraced Turkey as their true homeland. Despite their difficult past, they have continued their struggle for adaptation and existence.

KAYNAKÇA

Basılmış Eserler ve Tezler

- AKPINAR, Erdal, “Donetsk’ten Erzincan’a: Ahıska Sürgünlerinin Son Göçü”, *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 13-14 Ekim 2016, Ankara, ss. 327-343.
- ARSLAN, Ali, “I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Ahıska-Ahılkelek (1914-1921)”, *Kafkas Araştırmaları Dergisi*, N:3. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1997, ss. 98-110.
- AYDIN, Mehmet Korkut, “II. Dünya Savaşı’nda Türkistan Lejyonu: Kuruluşu, Faaliyetleri ve Türkiye’nin Yaklaşımı”, *Journal of History School*, S. XLI, Ağustos 2019, ss. 621-653.
- AYDINGÜN, Ayşegül ve AYDINGÜN, İsmail, “Ahıska Türklerinin ve Ahıska’nın Kısa Tarihi”, *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk, Ulusötesi Aileler*, SFN Yayınları, Ankara 2014.
- AYDINGÜN, Ayşegül, “Ahıska Türklerinin Göçü”, *Cumhuriyet’in 100. Yılı 100 Başlıkta Göç Yazıları*, I. Baskı, Ed. Gazanfer Kaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2023, ss. 597-603.
- BADALOV, Cengiz, *Bütün Yönleri ile Ahıska Türkleri*, Ğasır-Ş Yayını, Çimset 2014.
- BERDZENİŞVILI, Nicolo – CANAŞIA, Simon, *Gürcistan Tarihi*, Çev. Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul 1997.
- BUGAI, Nikolai ve KOTOF, Kalinina, *Mesketiya Türkleri-Rehabilitasyon İçin Uzun Yol*. Kısmen Çev. Kazım Dursun, Russian Deportation Department, Moskova 1994, Vatan Society and Rehabilitation Found Publication.
- CORNELL, S. E., *Small Nations and Great Powers: Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Richmond, England, Curzon Press, 2001.
- Cumhuriyetin Göçlerle Dolu 100 Yılı, 100 Başlıkta Göç Yazıları*, Ed. Gazanfer Kaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2023.
- DEMIRAY, Erdinç, “Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağılmış Bir Halk; Ahıska Türkleri”, *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer 2012, ss. 877-885.
- DEVRIŞEVA, Khalida, “Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü”, *SUTAD*, S. 45, Nisan 2019, ss. 333-352.
- DEVRIŞEVA, Khalida, “Türk ve Rus Kaynakları Işığında 1989 Fergana Olayları”, *Belgi*, S. 17, Kış 2019/1, ss. 1170-1187.
- Feyzullayev, Balabak, *İkinci Dünya Harbi’nde Sürgüne Gönderilen Ahıska Türklerinin Tarihi (14 Kasım 1944-Kasım 1991)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2003.
- GÖKÇE, Mustafa ve IŞIK, Hasan, “Göç Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması: Hamidiye Örneği”, *Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Göç, Yoksulluk ve Kimlik*, Bildiriler Kitabı, Bışkek, 2018, ss. 745-768.
- GÜZELOĞLU, Cemile, *Kazakistan’ın Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı: Doğum, Düğün, Ölüm Adetleri*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ardahan 2017.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- HAMMER, Josep Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 7, Milliyet Yayınları, İstanbul 2010.
- IŞIK, Hasan, Bir Sözlü Tarih Örneği: Ürdün Salt Türk Şehitliği”, *History, Studies International Journal Of History*, C. 6, S. 3, Nisan 2014, s. 179-108.
- KARİPTAŞ, Gevher Nesibe, “Dünden Bugüne Ahıska Türkleri”, *AEVRAN Akademi (AEA)*, Yıl: 2021, C. 2, Sayı:1, ss.91-107.
- KESKIN, Serhat ve GÜRSOY, Hazar Ege, “Sovyet ve Sovyet sonrası dönemde Ahıska Türklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıklar”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 2017, S. 18. ss.13-43.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, “Hristiyan Atabegler Hükümeti-I”, *Bizim Ahıska Dergisi*, Yıl: 10, 2008, ss.12-17.

SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ

- KUMRU, Coşkun, *Türkistan Lejyonu (İkinci Dünya Savaşı'nda Alman saflarında savaşan Türkler)*, Kronik Yayınları, İstanbul 2024.
- MUHTAROĞLU, Vilayet, “Bir Türk Boyunun Yüreklere Yakan Göç Destanı”, *Türk Yurdu*, C. 3, Sayı: 87, Aralık 1993, ss. 19-23.
- NIYAZOV, Ahmet, “Ahıska Mufasssal Defteri”, *Bizim Ahıska*, Yıl: 12, Sayı: 42, Bahar 2016, ss.6-19.
- ÖZDEN, Kemal, *Azerbaycan Lejyonu ve Abdurrahman Fatalibeyli'nin Faaliyetleri (1942 – 1954)*, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiri Kitabı, C. 10, Ankara 2022, ss. 519-542.
- ÖZTÜRK, Adil Adnan, *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Balkan Savaşına Kadar İzmir'de Göçmen Sorunu*, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1990.
- ŞAHİN, Mehmet Fatih, *Türk Dış Politikasında Ahıska Türkleri*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014.
- ŞİMŞEK, Hasan, YILDIRIM, Ali, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.
- SEZGIN, Mahmut Niyazi ve Ağacan, Kamil, *Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu*, ASAM, Ankara 2003.
- TURAN, Şerafettin, “1829 Edirne Antlaşması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1-2 (X) 111-151, 1951, s.112-151.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, 2. Kitap Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, İkinci Basım, Bilgi Yayınları, İstanbul 1998.
- Türk Dış Politikası: *Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. C. 1, 1919-1980, 15. Baskı, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- URAVELLİ, Orhan, “Ahıska Türkleri Kimdir? Ahıska Türkleri ve Bölgenin Tarihi”, *Ahıska*, Ahıskalılar Vakfı Kültür Bülteni, Haziran 2001, ss.8-10.
- YUNUSOV, Arif, “İki Kere Sürgün Halk” *Türkler Ansiklopedisi*, C. 18, Ankara 2002, ss.1525-1539.
- ZEHTABI (KIRIŞCI), Muhammed Taki, *İran Türklerinin Eski Tarihi*, I. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Aralık 2010.
- ZEYREK, Yunus, “Ahıska Bitmeyen Sürgün Ahıska ve Ahıska Türkleri (Ahıska'nın Son Bin Yılı)”, *Ahıska Sürgünü ve Sürgünün Son Tanıkları*, Hazırlayanlar: E. Elif Gönüllü, Umut Deniz Öncel, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss.4-12.
- ZEYREK, Yunus, “Ahıska Tarihi Ahıska'nın Son Bin Yılı”, *1944 Ahıska Sürgünü, Belgesel Kitap*, Ed. Ömer Beyoğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayını, İstanbul 2019.
- ZEYREK, Yunus, “Ahıska Tarihinin Dönüm Noktaları”, *Bizim Ahıska*, Yıl:11, Sayı:37, Kış 2015, ss. 23-30.
- ZEYREK, Yunus, “Ahıska Türkleri: 70. Yılı”, *Bizim Ahıska*, Sayı: 36, Sonbahar 2014, ss. 3-5.
- ZEYREK, Yunus, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Astana Yayınları, Ankara 2001.
- ZEYREK, Yunus, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Pozitif Matbaacılık, Ankara 2021.
- ZEYREK, Yunus, *Dünden Bugüne Ahıska Türklüğü*, Türk Federasyon Yayınları, Frankfurt 1995.
- ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-3*, I. Baskı, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe Üniversitesi Yayını, İstanbul Eylül 2011.
- ZULPIHAROVA, Elmira, “Ahıska Türklerinin Kazakistan'a Sürgünü”, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiri Kitabı, C. 5, 2022, ss. 41-54.
- “Türk Devletinden İsteklerimiz”, *Ahıska*, Ahıskalılar Vakfı Tarih ve Kültür Dergisi, Haziran 2001, ss. 27-28.
- 1944 Ahıska Sürgünü Son Tanıklar*, Belgesel Kitap Ed. Ömer Beyoğlu, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı, İstanbul 2019.

Görüşmeler

1966 Özbekistan Fergana doğumlu Abdurrahman Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.
1987 Özbekistan Fergana doğumlu Aziz Lokmanoğlu ile 23 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.

1973 Özbekistan Fergana doğumlu Cennet Recepoğlu ile 22 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.
Dr. Eyüp Doyuran ile 20 Şubat 2024'te yapılan görüşme.
1961 Özbekistan Fergana doğumlu Dr. Murat Eyüpoğlu ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.
1936 Ahıska doğumlu Fahrettin Recepoğlu ile 22 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.
Hakan Ülken ile 22 Nisan 2024 tarihinde yapılan görüşme.
1955 Özbekistan Fergana doğumlu İskender Eyüpoğlu ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.
1936 Ahıska doğumlu Kifayet Recepoğlu ile 12.06.2020 tarihinde yapılan görüşme.
1957 Özbekistan Fergana doğumlu Melike Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.
1960 Özbekistan Fergana doğumlu Murat Ömeroğlu ile 23 Şubat 2024 tarihinde yapılan görüşme.
Recep Taner ile 5 Nisan 2024 tarihinde yapılan görüşme.
1956 Azerbaycan doğumlu Veli Aziz ile 20 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme.
1966 Özbekistan Fergana doğumlu Veli Eyüpoğlu ile 24 Mart 2024 tarihinde yapılan görüşme

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararı Mevcuttur.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı Rızası Alınmıştır.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>Ethics Committee Decision Available.</i>
Informed Consent:	<i>Participant Consent has been obtained.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study</i>

**SESSİZLERİN ÇIĞLIĞI: AYDIN İLİ İNCİRLİOVA İLÇESİNE YERLEŞEN AHISKA TÜRKLERİ
ÖRNEĞİ**